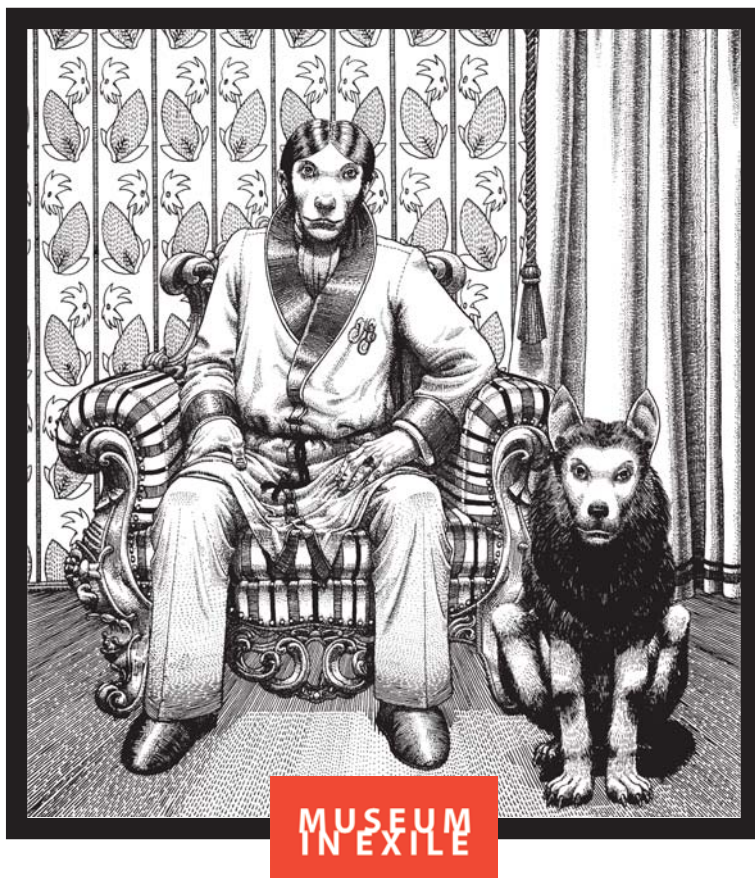

Asim Đelilović
CRTEŽ U BOSANSKO-
HERCEGOVAČKOM
DIZAJNU

ALPHONS MUCHA ● NORBERT I WALTER NEUGEBAUER ● ISMET MUJEZINOVIĆ ●
PABLO PICASSO ● MERSAD BERBER ● ABDULAH KOZIĆ ● MIRKO ILIĆ ● ZLATKO
UGLJEN ● ISMAR MUJEZINOVIĆ ● MIRSAD KONSTANTINOVIĆ ● ALEKSANDRA
NINA KNEŽEVIĆ ● OMER HALILHODŽIĆ

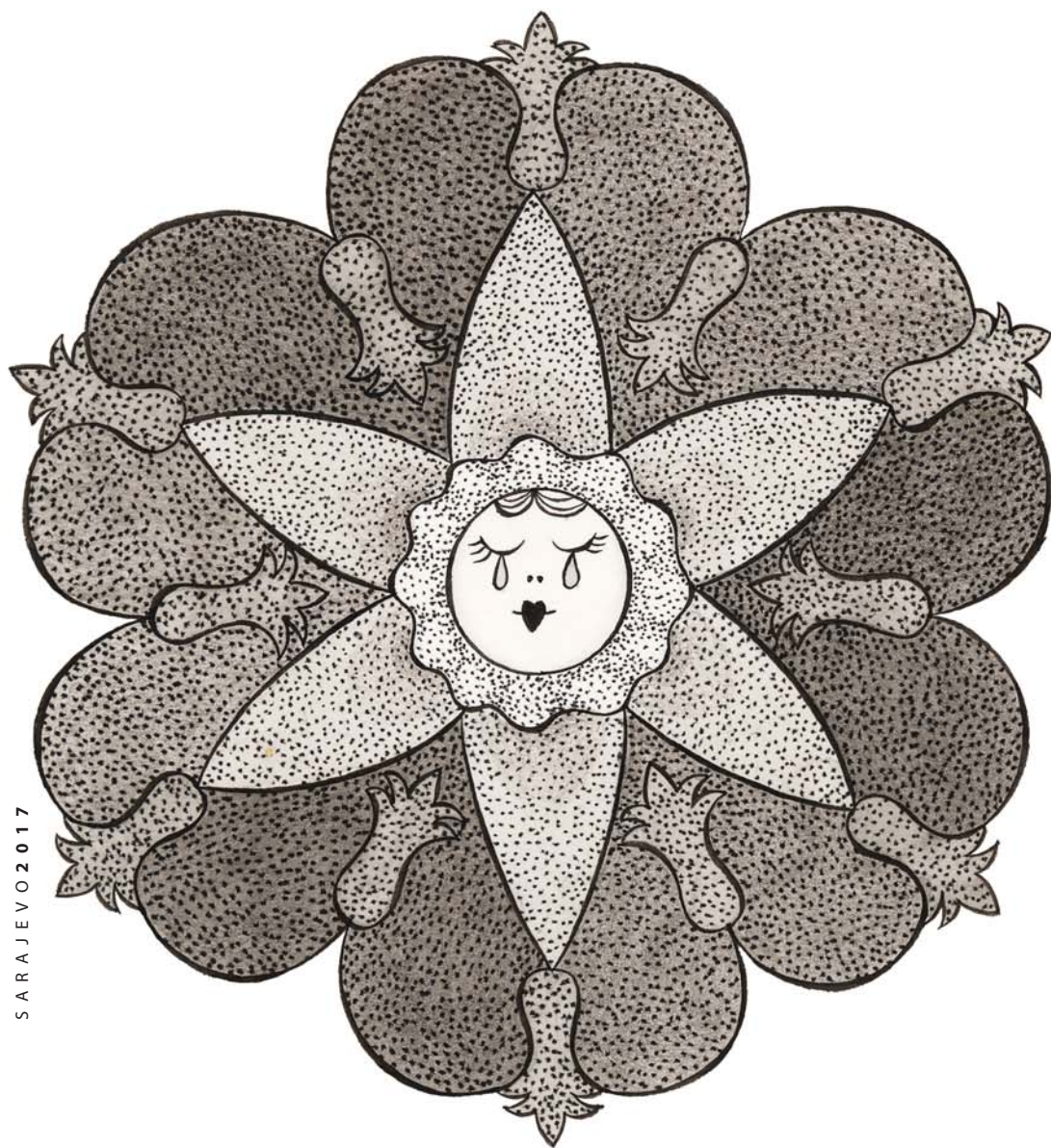

ASIM ĐELILOVIĆ
CRTEŽ U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM
DIZAJNU

Asim Delilović CRTEŽ U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM DIZAJNU/
Izdavač:!!! / Za izdavača:!!! / Lektor: Ferida Duraković / Repro-fotografija:
Dragana Antić i Enis Logo / DTP: Boriša Gavrilović / Ilustracija na
naslovnoj strani: Mirko Ilić, Jesu li Jugosloveni lijeni, Start br. 420, 23.
februar, 1985 / **Ilustracija na zadnjoj strani:** Mirko Ilić, Vesna Kesić -
Procvat narcizma, Start br. 255, 1. novembar, 1978 / **Arhivski material:**
Muzej u egzilu, Sarajevo / Fondacija Alphonsa Muche, Prag, Češka
Republika / Mirko Ilić Studio, New York, USA / Omer Halilhodžić, Mainz,
Njemačka / Akademija likovnih umjetnosti u Sarajevu, odsjek za grafiku /
Zlatko Ugljen / Alija Balta / Dejan Kršić / Amila Hrustić / Amra Kozić.
Muzej u egzilu je neprofitna inicijativa usmjerena ka istraživanju, stručnoj
obradi, vrednovanju i promociji bosanskohercegovačkog kulturnog naslijeđa
u modernom dobu s akcentom na pojavu i razvoj dizajna.

Kontakt adresa / E-mail: museuminexilee@gmail.com

Asim Đelilović
CRTEŽ U BOSANSKO-
HERCEGOVAČKOM
DIZAJNU

006 PREDGOVOR **008** CRTEŽ U BOSANSKO -

HERCEGOVAČKOM DIZAJNU **022** ALPHONS

MUCHA **032** NORBERT I WALTER NEUGEBAUER

042 ISMET MUJEZINOVIĆ **052** PABLO PICASSO

056 MERSAD BERBER **066** ABDULAH KOZIĆ **076**

MIRKO ILIĆ **086** ZLATKO UGLJEN **096** ISMAR

MUJEZINOVIĆ **106** MIRSAD KONSTANTINOVIĆ

116 ALEKSANDRA NINA KNEŽEVIĆ **126** OMER

HALILHODŽIĆ

PREDGOVOR

Dugo vremena, evo već čitavu jednu deceniju strpljivo i tiho radim na prikupljanju zbirke koja bi, u širokom luku, objedinila najznačajnije pojave i postignuća u našoj savremenoj kulturi s ciljem da od zaborava sačuvam i za mlađe generacije pripremim informacije o našim najvrjednijim kreativnim i umjetničkim pojavama, o djelima i njihovim autorima. O onim pojavama koje su toj kulturi dale specifičnu "boju i zvuk" i na osnovu kojih ona i ima prefiks – bosanskohercegovačka. Taj proces mi je omogućio da i sam otkrijem mnoga vrijedna djela i da upoznam njihove autore, ali i da razvijem jednu široku mrežu partnera, kako pojedinaca tako i institucija u Bosni i Hercegovini ali i izvan nje. Tako su nastajale biblioteka, fototeka, fonoteka, zbirka plakata i publicistike kao i zbirka industrijskih proizvoda.

U svrhu promocije ove zbirke, u protekle dvije godine objavljena su tri izdanja knjige *Muzej u egzilu - Bosna i Hercegovina u modernom dobu*, svako za po stotinjak strana obimnije od prethodnog. Treće, i do sada najkompletnije izdanje je doseglo obim od 440 strana i sobom objedinilo gotovo 600 ilustracija. Objavljene knjige pokazuju ostvarene rezultate, širinu prikupljene građe ali i omogućavaju da se sadržaji zbirke približe širokom krugu čitalaca. U recepciji većine dosadašnjih čitalaca knjiga se doživljava kao knjiga o dizajnu. Kao takva ona postaje sve interesanija za najširu publiku, za studente dizajna ali i već etablirane dizajnere koji se zanimaju za našu kulturu dizajna i njeno iskustvo.

Posebnu pažnju u pripremi i realizaciji trećeg izdanja objavljene knjige posvetio sam ilustraciji. I ranije sam, prikupljajući građu za zbirku nailazio na vrijedne primjere iz te oblasti, otkrivao i upoznao kvalitetne i plodonosne autore. Neke i sam pamtim iz školske literature, dječjih i omladinskih časopisa *Male novine* i *Vesela sveska*, iz objavljivanih stripova, a neke sam upoznao kasnije. Imajući na umu prirodu dizajnerskog procesa i ulogu koju crtež ima unutar njega, uz informacije koje sam stekao prikupljajući separat o ilustraciji i ilustratorima u nas, odlučio sam da priredim zasebno izdanje koje će biti tematski posvećeno crtežu i njegovoj ulozi u bosansko-hercegovačkom dizajnu.

Definirajući kriterije po kojima sam birao autore i njihove radove, prostor obuhvata sam nastojao postaviti što je moguće šire. Željena širina u obuhvatu otvara mogućnost za evidentiranje i isticanje većeg broja prisutnih kvaliteta. Ti kvaliteti se mogu imenovati kao unutrašnji i izvanjski. Unutrašnji su vezani za *liniju* kao sredstvo; *crtanje* kao postupak i *crtež* kao rezultat; odnosno za dizajn proces u kom crtež predstavlja prvi korak na putu - od ideje do proizvoda. Spoznaja da je *dizajn način mišljenja* i da crtanje (kao postupak) i crtež (kao rezultat) nalazimo u svim kreativnim disciplinama, kako u umjetnosti (slikarstvo, skulptura, arhitektura), dizajnu (produkt dizajn, moda, auto dizajn,...) tako i u tehnici (tehničko crtanje), daje nam za pravo da izvanjske kvalitete crteža sagledavamo naspram specifičnosti svake od tih disciplina. Odnosno, da propitujemo obim i kvalitetu *informacija* prenesenih crtežom u svakoj od njih. I povijesna dimenzija ovdje igra važnu ulogu jer period koji obuhvata ovaj pregled počinje 1900-te godine a završava u trenucima kada nastaje ova knjiga.

Autori koje sam izabrao i čiji rad predstavljam ovom prilikom su autori iz Bosne i Hercegovine koji žive i djeluju u zemlji, autori koji su porijeklom iz Bosne i Hercegovine a žive i djeluju u inostranstvu, ili su autori koji pripadaju drugim kulturama ali su u jednom momentu svoga stvaralaštva radili na projektima koji su došli iz Bosne i Hercegovine. Svi oni po prirodi svoga interesa i oblastima u kojima su djelovali pokrivaju široki stvaralački prostor od grafičkog dizajna, ilustracije, auto dizajna, dizajna enterijera ili arhitekture.

Na primjerima projekata koje su realizirali a u kojima crtež igra važnu ulogu na putu *od ideje do realizacije* pokušat ću objasniti njihove individualne interpretativne kvalitete ali i naznačiti specifične kvalitete prisutne u svakoj od njih i važne za naše razumijevanje crtanja kao procesa i crteža kao rezultata.

Asim Đelilović

Sarajevo, januar 2017.

CRTEŽ U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM DIZAJNU

Kako razumijevati crtež i crtanje? Čini se najtežim govoriti o stvarima i pojavama koje su tako očite, tako svakodnevne, tako prisutne. Kad bismo htjeli ići u širinu i kada bismo u toj širini pokušali sagledavati sve ono što je vezano za našu vještinu crtanja ne bismo mogli zanemariti informacije vezane za fenomenologiju percepcije, za našu sposobnost gledanja i viđenja, za fenomenologiju prostora, kao i široko polje različitih kulturnih obrazaca, različitih idejnih i ideoloških paradigmi postavljenih zarad mogućnosti razumijevanja čovjeka i njegova svijeta, ili sebe i svoje poglede na svijet nametnuti kao opštevažeće.

Povijesno naslijeđe nam govori da je crtež, ili crtom (linijom) zabilježen znak o sebi u svijetu, o njegovu sadržaju i značenju davnašnji, prethistorijski. I da se forma dobijena crtanjem pojavljuje u različitim modalitetima – nekad kao reducirana i svedena na elementarnost znaka, nekad ekspresivno osnažena i dinamična, a nekad bliska realitetima stvarnosti koju opisuje – zasnovana na ideji odraza te stvarnosti kao *subjektivni odraz objektivne stvarnosti*, na njenom ponavljanju - kroz čitavu ljudsku historiju. U tom smislu i možemo govoriti o različitim modelima – paradigmama koje se, kao metodološki uzori mogu jednostavno razumjeti te kao takvi biti obrascem po kome *izražavamo* – naspram datog konteksta – misao ili ideju o formi i njenom sadržaju, ili *pripovijedamo* - o iskustvima svijeta s kojim smo se sreli ili kojeg zasnivamo.

Ako referentnom tačkom u svome razumijevanju crteža i njegovih kvaliteta uzmemo iskustvo *renesanse*, a ono je za iskustvo zapadnoevropskog čovjeka razdjelnica povijesnih epoha – starog vijeka od modernog doba – onda bismo, imajući elementarne spoznaje o orijentacijama renesanse mogli ustvrditi da je *crtež* - *priprema za sliku*. Naravno, ne trebamo mnogo primjera da bismo odbranili ovaj stav. Dovoljno je pogledati likovnu zaostavštinu renesansnih majstora i vidjeti potvrdu ove teze. Crtež je postupak kojim se autor služi da bi došao do željenog rješenja - do slike. A slika je - po pravilu - medij koji prenosi željenu poruku. U studiji za sliku to

je potraga za karakterima likova, za njihovim odnosima u prostoru slike, za kompozicijom cjeline. Za renesansnog majstora je slikovno polje pažljivo promišljeno, utvrđen identitet svake figure, uspostavljene proporcije i usaglašeni odnosi između njih, definisani prostorni planovi, ukratko – *prostor slike je pažljivo projektovan*. Ta svijest o preciznom projektovanju slikovnog sadržaja omogućila je da se crtež shvati kao „nacrt“ za sliku - odnosno da bude - dizajn.

Slika kao konačni cilj crtanja u sebi objedinjuje nekoliko slojeva. Prvi od njih je *formalni* a čine ga oblik i prostor; drugi je *ikonički* a on proizilazi iz naše svijesti da svakom obliku možemo pridodati atribuciju znaka, i ne samo obliku – i prostoru ali i boji; treći je *simbolički* zato što u našoj svijesti, u procesima našeg mišljenja sva svoja izvanjska, izvantjelesna iskustva transformiramo u sisteme simboličkih poredaka, kategoriziramo i sistematiziramo, jer – krajni cilj svakog izvanjskog podražaja je kreacija mentalnih i osjetilnih slika koje nadilaze našu fizičku egzistenciju i omogućavaju nam duhovne uzlete i iskustva. I četvrti sloj koji pripada našim osjećanjima - *estetski*, proizilazi iz osjetilnog i tiče se našeg prava na izbor po načelu ugone i sviđanja.

Tako će za nas, za našu savremenu dizajn praksu u oblasti crtanja dizajnerski crtež objedinjavati i postupak i rezultat istovremeno, odnosno sva željena iskustva forme, njeno ikoničko, simboličko i estetsko s jedne, ali i tehničko koje proizilazi iz postupka (unutrnje i vanjske prostorne strukture) s druge strane. Ono što linijom oblikujemo sobom nosi informacije o prostoru i obliku, o njihovim strukturalnim ali i ikoničkim, simboličkim i estetskim vrijednostima. Sve prikazane vrijednosti su za nas zapravo kvalitete - kao prisutni ali i kvalitete u odsustvu, kao izraženi ili slabi.

Sagledavajući interpretativni proces u cjelini možemo reći da mi zapravo linijom modeliramo oblike u prostoru. Ili, ako proces prihvatimo kao put kojim dolazimo do željenog cilja (slike), kao kretanje kroz polje slike. Tako interpretativni proces ima dvostruku ulogu, da objasni pređeni put, odnosno da uspostavi željeni sadržaj. I u jednom i u drugom slučaju linija je nositelj informacija o prostoru (i

formi). Linija je sam prostor, odnosno njegov izraz. Njena prostorna dimenzija je dužina. Znamo da je *ploha* - *površina* - *ravan* izraz za dvodimenzionalni prostor a *tijelo* - *volumen* izraz za trodimenzionalni prostor. Lingvistički se ta trijada u hijerarhiji prostornih dimenzija može predstaviti odnosom *linija* - *lik* - *oblik*.

Sve gore navedeno pripada fenomenologiji vizuelnog jezika koji svojom lakoćom u uspostavi vizuelnih kodova lako i brzo nadilazi barijere govorne (pojmovne) lingvistike, jer je mogućnost konsenzusa kod formiranja vizuelnih znakova i utvrđivanja njihovih značenja veća i taj se konsenzus uspostavlja brže i lakše, kako kod pripadnika različitih kultura tako i između pripadnika jedne kulture unutar koje su starosne razlike izražene. Sa aspekta interpretacije je važno da je nacrtani znak prepoznatljiv i vizuelno jasan (čitljiv) bez obzira na vještinu crtanja kojom je uspostavljen. Zbog toga su crteži djece, iako "nevješti" za poimanje vještine odraslih ljudi razumljivi i jasni. Odnosno, vizuelni znaci za kuću, pticu ili drvo su razumljivi bez obzira na vještinu kojom su nacrtani sve dok je stepen njihovog prepoznavanja sačuvan i dok ih mi - bez zadržke prepoznamo, odnosno dok je sačuvana informacija o njima. Pojmovne strukture kod govorne lingvistike su apstraktne a kod vizualne su prostorne. One kao prostorne mogu dati različite modele u organizaciji strukture - ali ta struktura uvijek podrazumijeva jednu simboličku hijerarhiju bilo da je riječ o odnosu *centar* - *periferija*, ili *lik* - *pozadina*, ili je riječ o sistemu simboličkih poredaka u relacijama - *gore-dole* ili *lijevo-desno*.

Ovo su samo neka od polazišta nužna za razumijevanje crtanja - kao postupka i crteža - kao rezultata u primjerima bosanskohercegovačkih autora, ili onih autora koje možemo vezati za projekte u oblasti dizajna nastale u Bosni i Hercegovini. Širina zahvata od čitavog jednog stoljeća omogućava nam da pokažemo različite stvaralačke kontekste ali i interpretativne mijene zasnovane na dominantnom tipu ukusa i stila - perioda ili epohe kome odabrani autor pripada, njegovim svjetonazorima; ili specifičnostima crtanja u prikazivanju sadržaja vezanih za različite vrste dizajna - od arhitekture do auto dizajna.

Znameniti češki umjetnik **Alphons Mucha** je autor kojim počinjemo ovaj pregled. Za nas je on važan jer je izravno učestvovao u dizajnu enterijera za *Bosanskohercegovački paviljon* na Svjetskoj izložbi u Parizu 1900. godine. Zapravo on je uradio crteže koji su izvedeni kao dio zidne dekoracije u unutrašnjosti objekta kao i crteže koji su upotrebljeni u dizajnu afisha za restoranski meni.

U vrijeme realizacije ove izložbe Alphons Mucha je živio u Parizu i bio jedan od najekspoziranijih i najplodonosnijih umjetnika stila *Art Nouveau*, njegov ponajbolji predstavnik. Svjetsku poznatost je stekao 1894. dizajnirajući plakat za nastup slavne glumice Sarah Bernhardt za kazalište *Théâtre de la Renaissance*. Motiv mlade žene, raskošne kose, okružene stiliziranim cvijećem i drugim ornamentalnim ukrasima postao je njegov zaštitni znak. Taj njegov osoben stil prožet lineranim dinamizmom *Art Nouveau* s osjećajem za dekorativno može se razumjeti i kao sinteza klasičnog likovnog izraza baziranog na finom i suptilnom modeliranju detalja valerom i dinamičnih linearnih struktura koje „uokviruju“ njegove figure (obrisne crte figura) i aktiviraju pozadinske planove slike dajući im dekorativni karakter. Crteži ostvareni za restoranski *meni* to jasno pokazuju.

Naglašeni linearni opisi, tamnom (crnom) bojom uokvirene slikovne plohe, bogato i precizno opisani detalji su karakteristike i japanskog drvoreza 18. i 19. stoljeća koji je, po mnogima, znatno uticao na razvoj zapadnoevropske umjetnosti druge polovine XIX stoljeća. Posredno, te utjecaje možemo vezati i za *Art Nouveau*, ali i za umjetnost stripa koja sve više osvaja javni prostor. Veliki friz koji je uradio za unutrašnjost bosanskohercegovačkog paviljona u Parizu iz 1900, postavljen u pročelju iznad velike dvorane, stilski ponavlja sve vrijednosti njegovog izraza pripadajućeg stilu *Art Nouveau*, a tematski možda nagovještava njegovo kasnije životno djelo, seriju slika velikih formata (od 4x4 do 6x8m) pod nazivom *Slavenska epopeja* koje je radio u vremenu između 1910 i 1928. i koje predstavljaju sažetak povijesti slavenskih naroda. U toj seriji su i dva koja se izravno tiču naših naroda. Jedno djelo je *Odbrana Sigeta od Turaka Nikole Zrinjskog*,

1) Alphons Mucha

Studija za Menu u restoranu bosanskohercegovačkog paviljona na Svjetskoj izložbi u Parizu, 1900., olovka i akvarel na papiru (62.5x24.5 cm).
© Mucha Trust 2016.

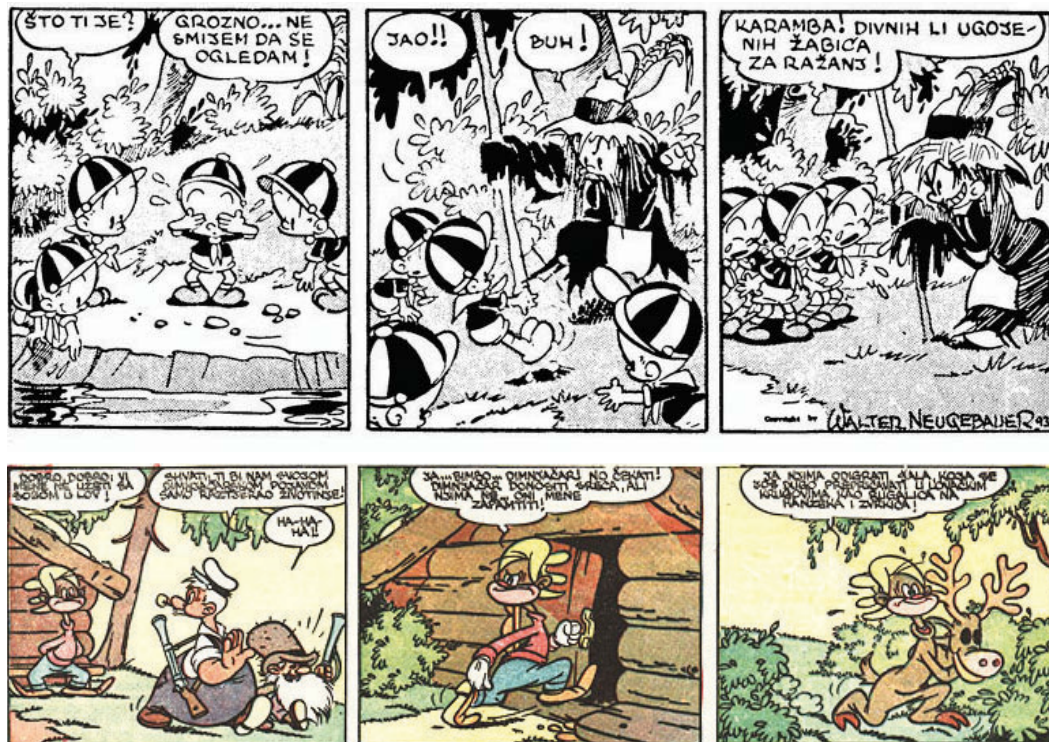
2) Alphonse Mucha

Mural za bosanskohercegovački paviljon na Svjetskoj izložbi u Parizu, 1900., tempera i akvarel na platnu (244 x 627 cm), Muzej dekorativnih umjetnosti, Prag.
© Mucha Trust 2016

a drugo *Krunidba cara Dušana 1346*. Djela iz ciklusa *Slavenska epopeja* znače odstupanje od *Art Nouveaua* i povratak romantizmu po tretmanu slikovne površine ali i po temama što ne umanjuje ukupan umjetnički i likovni doprinos ovog umjetnika.

Prvo čitanje ovog friza kreiranog za bosanskohercegovački paviljon upućuje nas na religijski - kršćanski sadržaj koji se u religijskoj praksi rimokatoličke crkve odvija 15. avgusta svake godine kao čin poklonjenja kraljici majci - Bogorodica. Slika je svojevrsna apoteoza života i smrti. Desna strana svojim sadržajem simbolički predstavlja čin rođenja a lijeva čin smrti. Sama struktura slike je bazirana na odnosu između centra (prijestolje) i periferije (grupe figura desno i lijevo). No, ono specifično slavensko jeste ambijent, priroda i šumom uokvirena scena kao izraz onih narodnih svetkovina koje su se obavljale u prirodi još u predhrišćansko doba, na posebno odabranim mjestima a čije manifestacije imamo i danas.

I umjetnost stripa je, u formalnom smislu, u smislu interpretativne paradigme dijelom naslonjena na interpretativno iskustvo japanskog drvoreza. U našoj kulturi umjetnost stripa je svoje najranije a vrhunske domete doživjela sa djelovanjem braće **Norberta i Waltera Neugebauera**. Oni su već kao tinejdžeri, od sredine 30-tih godina prošlog stoljeća, u Zagrebu počeli objavljivati svoje strip forme uspostavivši jedan standard koji po kvaliteti svoga izraza nije zaostajao za njihovim uzorom – školom *Walta Disneya*. Ovaj izraz je od karikature koja se javila mnogo ranije preuzeo svoju glavnu karakteristiku – karikaturalnost. No ovdje taj izraz nema negativne konotacije u smislu da ospori ili omalovaži crtani lik, niti da prenese

3/4) Norbert i Walter Neugebauer

Zgode Dika Izvidnika (3), Novi vandrokaš, Zagreb 1938/39. Jack Jackson i Bimbo Bambus u Afričkoj džungli (4), Mickey strip, Zagreb, 1938.

negativnu poruku – naprotiv, on mu daje jedan pozitivistički karakter, glavni junak je „mali čovjek“ u velikom i brutalnom svijetu a u načelu dobro pobjeđuje nad zlom. Norbert je bio nadaren pisac koji je u formi stiha pisao duhovite scenarije, a Walter je radio sve ostalo – crtao, komponirao i režirao.

Strip forma ima jednu posebnost u odnosu na klasično razumijevanje crteža i slike, a to je radnja koja teče, odnosno priča koja se razvija u nizu kadrova i slika. Iako će taj princip – narativni tok – biti efikasnije razvijen s razvojem filmske umjetnosti strip je sačuvao svoj integritet jer je omogućavao svome čitatelju da upravlja vremenom - da priču na momente zaustavi i vrati. Filmskoj formi je to omogućeno tek s razvojem uređaja za reprodukciju – sa video trakom i video recorderom. U primjerima stripova koje je crtao Walter Neugebauer, pored zavidne vještine crtanja, on pokazuje i vještinu režije. Pojedine scene se ne ostvaruju samo u jednom kadru već se narativ razvija kroz nekoliko njih, tako da posmatrač upravlja prostorom na način koji se pojavljuje na filmu i ostvaruje pokretima kamere – približava ili udaljava.

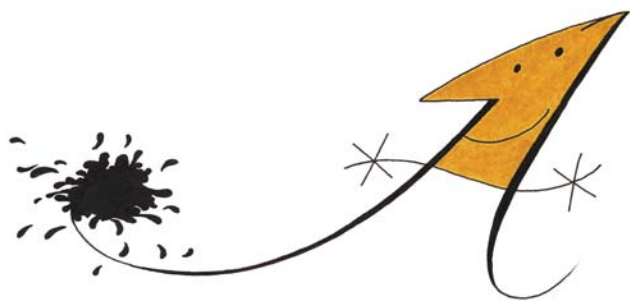
5/6) Mirko Ilić

(5) Mafia, Il Venerdì di La Repubblica, Milano 1992.,

(6) Time, naslovna strana, 18. juni 1990.

Moć medija, precizno oblikovanje poruke i vladavina vremenom kroz režijske postupke "kamere" koja zamjenjuje samog posmatrača vidni su u stripovima **Mirka Ilića** nastalim između 1976 i 1978. godine. U ovom smislu bih posebno istakao strip *Bez naziva*, Polet br. 53, 13. februar 1978. koji to sve jasno pokazuje.

Ovaj vrsni crtač i ilustrator, ingeniozni autor sa snažno istaknutim socijalnim backgroundom, hrabar da učestvuje u javnom dijalogu, sposoban da jasno artikulira svoju poruku i što je možda najvažnije - zauzme stav - ostvario se, kroz iznimno obiman i sadržajan autorski opus i kao ilustrator, kao strip autor, dizajner (plakata, knjiga, omota LP ploča), umjetnički direktor i publicist i postao važnom figurom međunarodne dizajnerske scene. U izboru radova iz njegova opusa poseban fokus sam posvetio stripu i ilustracijama. Na njihovom primjeru je jasno da je riječ

o autoru koji izuzetno dobro poznaje mogućnosti medija kojim se izražava te poruci i mediju unutar kojeg se ona iskazuje prilagođava i svoj interpretativni rukopis. Taj rukopis je, u zavisnosti od željenog cilja, mimetički precizan s bogato opisanim detaljima (*Mafia, Il Venerdì di La Repubblica, Milano 1992*), ili reduciran i sveden na elementarni vizuelni znak postignut jednostavnim likovnim sredstvima (*Canada, Time International, June 18, 1990*). Kreirana poruka ovog autora lako komunicira s javnošću, jasna je i semantički čitljiva.

Jasnoća i čitljivost kreiranog vizualnog znaka prisutna je i u radovima Mirsada Konstantinovića i Aleksandre Nine Knežević.

I kod jednog i kod drugog autora idejni poticaj za vlastitu kreaciju potaknut je igrom. Kod **Mirsada Konstantinovića** riječ je o promišljenom i discipliniranom postupku koji apstrahira linijom, površinom i bojom narative vezane za djecu, učenje i školu. On te narative svodi na elementarne forme oblikovnog znaka – krug i kvadrat, a prostor svoje slike pažljivo organizira ponavljajući utvrđeni prostorni modul. Tako se u organizaciji njegove kompozicije pojavljuje načelo repeticije, a ukupno vizuelno iskustvo približava oblikovnoj filozofiji kakvu smo zaticali kod *Paula Kleea*, odnosno Bauhausove

7) Mirsad Konstantinović

Ilustracija za knjigu: M. Katanić-Bakaršić, N. Moranjak-Bambur, M. Tanović *Ruski jezik 5, Svjetlost, Sarajevo, 1990.*

8) Aleksandra Nina Knežević

Ilustracija za knjigu Faruka Šehića *Knjiga o Uni* (2011), izdanje 2013.

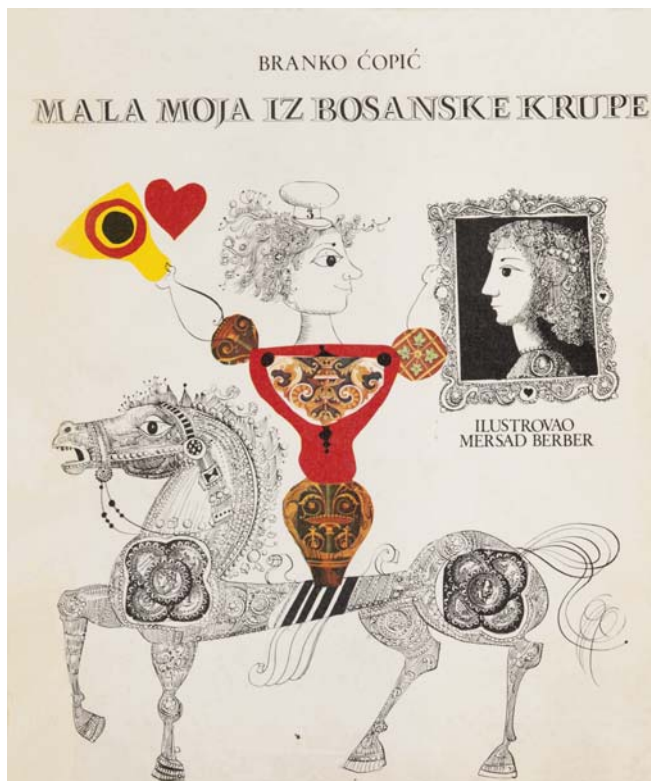

9) Pablo Picasso

Ilustracija za film Veljka Bulajića
Bitka na Neretvi, 1969.

10) Mersad Berber

Ilustracija za knjigu Branka Ćopića
Mala moja iz Bosanske Krupe,
Oslobođenje, Sarajevo, 1971.

oblikovne škole. S druge strane, ilustracije **Aleksandre Nine Knežević**, isto tako semantički jasno razumljive i vizuelno čitljive pokazuju da je sam postupak kojim autorica dolazi do svojih kreacija u biti autorska igra s jasnom orijentacijom ka postizanju takvog vizuelnog rezultata koji će ponoviti svježinu i neposrednost dječijeg izraza.

Sjetimo se, jedna od kreativnih orijentacija **Pabla Picassa**, čiji jedan rad smo uvrstili u ovaj pregled, okrenut je djetetu u sebi i reaktiviranju onih stvaralačkih praksi viđenih kod djece, kako u postupku tako i načinu uspostave takvih simboličkih poredaka koji mogu osvježiti uobičajene umjetničke paradigme ili uspostaviti nove, na tragu ili ideji nove slike ili nove semantike. Pikasov rad koji je iskorišten za realizaciju plakata za film Veljka Bulajića *Bitka na Neretvi* (1969) zapravo je univerzalna i po sadržaju herojska priča, ispričana kao borba između Davida i Golijata, ili kao antička epopeja, možda kao opsada Troje ili herojska borba Kralja Leonide i njegovih Spartanaca.

Priče, legende, mitovi ali ne univerzalnog već jednog lokalnog svijeta, jedne specifične mikro-kulture tema su poezije za djecu Branka Ćopića objedinjene u zbirci *Mala moja iz Bosanske Krupe* koju je 1971.

godine objavilo Sarajevsko Oslobođenje. **Mersad Berber**, i sam baštinik toga naslijeđa i te mikro-kulture, svojom je likovnom poetikom oplemenio ovo izdanje i proširio njegove slojeve prisutnosti. Dječiji svijet, igra i mašta, prve ljubavi i prve životne zgode čine neiscrpan registar motiva koji su inteligentnom i senzitivnom umjetniku kakav je Berber omogućile da stvori jedan nesvakidašnji likovni rukopis, slojevit - istkan i vezen a ukrašen i bogat istovremeno, i pretvori ovu poetsku zbirku u paradigmu o zemlji satkanoj iz bajke i pretvorenoj u bajku.

I **Abdulah Kozić** je kao autor svoj stvaralački angažman u cjelini posvetio djeci i ilustracijama za djecu. Njegov angažman kao ilustratora u *Veseloj svesci* i *Malim novinama* bio je neprekinuta priča o odrastanju, dječijim zgodama i nezgodama, porodici i školi... Slikovno polje je kod Abdulaha Kozića otvoreno, obrisni crtež jasan i dinamičan a likovi tipizirani (dječak, djevojčica, majka, otac, učitelj, djed) i prepoznatljivi u nizu scena koje ilustriraju porodični i društveni život djece i omladine. Slike djetinjstva i škole nizale su se iz broja u broj obogaćujući svojim vizuelnim jezikom brojne kratke priče i poetske priloge.

11) **Abdulah Kozić**

Ilustracija, *Vesela sveska*, 1977.

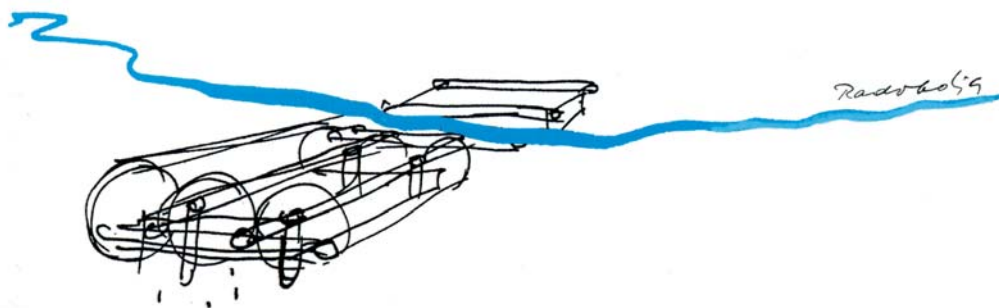

12) Ismet Mujezinović
 Ilustracija za poster *Živio osnivački kongres Komunističke partije Bosne i Hercegovine*, 1-5. novembar 1948.

13) Ismar Mujezinović
 Ilustracija za poster (osam ilustracija) za *XIV Zimske olimpijske igre*, Sarajevo '84, 1983.

Ismet Mujezinović je jedan od onih umjetnika koji su bosansko-hercegovačkoj likovnoj umjetnosti obezbjedili visoko mjesto u okvirima šire Jugoslovenske likovne scene. On je jedan od onih autora koji su "bajku" pokušali učiniti mogućom - stvoriti društvo jednakih, ravnopravnih i slobodnih ljudi. Tom cilju je posvetio čitav svoj život i njemu podredio svoj umjetnički iskaz. Njegovo djelo je "herojsko" i govori o herojstvu jedne generacije, o njenom pregalaštvu i borbi. I rad koji sam odabrao u ovom izboru, plakat za *Osnivački kongres Komunističke partije Bosne i Hercegovine* iz 1948. godine je to - izraz emancipacije - zajedničke i združene borbe - borbe muškaraca i žena, borbe radničke klase za bolje i humanije društvo. Likovni rukopis kojim je autor ostvario svoj cilj pripada onoj vrsti likovnog zagovora koji kritika naziva *socijalnim realizmom* - a naš primjer pokazuje sve

interpretativne odlike i vrijednosti autora, izuzetnu vještinu u interpretaciji te snažnu simboličku poruku.

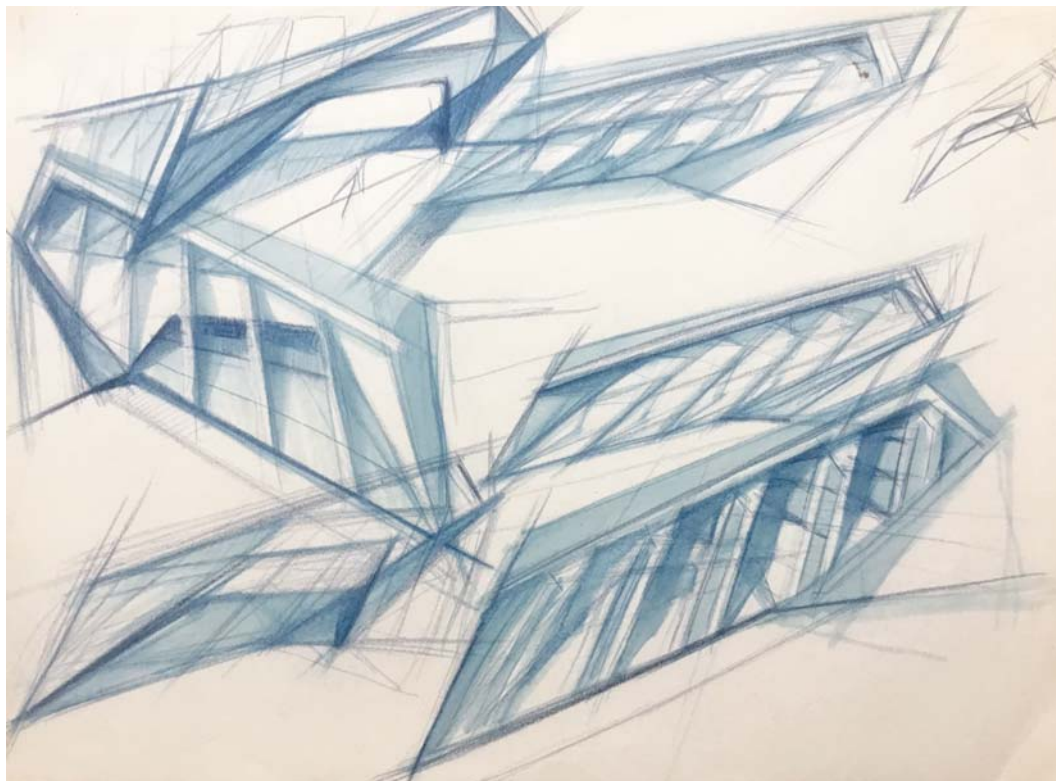
Jasnoća vizuelne poruke prisutna je i u koloriranim crtežima **Ismara Mujezinovića** nastalim 1983. godine za potrebe promocije XIV Zimskih olimpijskih igara - Sarajevo '84. Iako se na prvi mah doimaju kao skice ovi radovi nastali na tragu *nove figuracije* - pokreta koji se javio još u šezdesetima - oblikuju vrlo jasne formalne znake koji upućuju na različite zimske borilačke sportove koji su bili prisutni na olimpijadi. Ekspresivnost forme, kolorističke mrlje prožete otvorenim linearnim strukturama sugeriraju pokret te kreiranoj predstavi daju željeni dinamizam - kao izraz sportskog borbenog duha.

Ovi su crteži - kreacije Ismara Mujezinovića učinili da se *duh sarajevske olimpijade* prepozna još i danas, tridesetak godina poslije njenog održavanja.

Element dinamičkog postoji i u crtežima arhitekta **Zlatka Ugljena** s tom razlikom što je njegov interpretativni pristup okrenut ka sadržaju unutar koga se propituju odnosi između arhitekture i prirode, odnosno arhitektonskih i zatečenih prirodnih formi. Njegove linije su zapravo znaci o arhitektonskoj formi i formama prirode koje on u

14) Zlatko Ugljen

Skica za Rimokatoličku katedralu, Mostar, 1972.

16) Omer Halilhodžić
Skica za Škoda Kodiaq, studija za
prednja svjetla, 2013.

svome postupku sučeljava, prožima i propituje. Iz tog je razloga njegov crtež više konceptualni i tragalački. Priroda i arhitektonska forma su u stalnom prožimanju - u dijalogu.

Tako se kod Zlatka Ugljena ostvaruju ideje jedinstva i harmonije unutarnjeg i vanjskog kao detalja prema cjelini; odnosno kao cjeline arhitektonske forme i prirodnog ambijenta u koji je uvedena. To autorsko opredjeljenje - jedinstvo prirode i arhitekture, unutarnjeg i vanjskog su stvaralački credo kog prepoznamo u svakom njegovom radu.

Jasni formalni znaci sadržani u kreacijama automobila **Omera Halilhodžića**, našeg najpoznatijeg i najproduktivnijeg dizajnera automobila, u stvari kriju senzitivnu stvaralačku ličnost koja svoja kreativna uporišta ima ili iznalazi u prirodi, u njenim formama i zvukovima.

Zapravo, iscrtani volumeni, zakrivljene plohe ili naglašene linije njegovih automobila doimaju se kao tonske skale jedne jedinstvene melodije - prirode. I po tome je blizak svom velikom uzoru – *Leonardu da Vinci*ju, i svom neposrednom učitelju *Zlatku Ugljenu*, profesoru Akademije likovnih umjetnosti u Sarajevu na kojoj je

Halilhodžić i završio svoj osnovni studij - studij produkt dizajna. On u posmatranju prirode, u ponašanju i reakcijama živih bića traži - *karaktere* svojih formi i - *odgovore* na svoje stvaralačke dileme, i iznalazi, posmatrajući ih, svoja autentična dizajnerska rješenja.

Rezime

Vremenski obuhvat od jednog stoljeća, historijski pregled autora i njihovih odabranih djela daju nam mogućnost uvida u - *različite autorske pristupe*, ali i - *različite ciljeve* jednog jedinstvenog postupka - crtanja, u - *različite estetske i stilske kvalitete* crteža nastale pod utjecajem, ili kao izraz onoga što zovemo - duh vremena, ili kao kvalitete nastale usljed razvoja tehnike i tehnologije, uvođenjem novih tehnika u interpretaciji, ili razvojem novih medija. Ali i nove, stare uloge crteža u dizajnu sadržane u težnji da sobom *prenese informacije* o temeljnim kvalitetima planirane - projektovane forme, njenim strukturalnim, funkcionalnim ili estetskim kvalitetima.

Nadam se da će ovaj izbor jasno pokazati snažnu prisutnost crteža u različitim oblastima kreativnog djelovanja, prevashodno u onim oblastima u kojima je cilj opisivanje prostora i njegovih sadržaja; njegovu vitalnost kao interpretativne forme, sposobne da bude i - *medij transmisije ideja* u savremenom produkcijskom procesu ali i - *konačan kreativni rezultat*. Bosanskohercegovački primjer je samo jedno od mogućih polja refleksije - ogledalo u kome se zrcale tokovi savremene civilizacije.

ALPHONS MUCHA - SLAVENSKA ZVIJEZDA NA UMJETNIČKOM NEBU

Alphons Mucha (1860-1939) je češki umjetnik svjetskoga glasa i izuzetno bogatog umjetničkog opusa. Obrazovao se na *Akademiji u Münchenu*, te u Parizu na *Akademiji Julian* i *Akademiji Colarossi*.

Njegov uspon počinje dizajnom plakata za predstavu Sare Bernardt u *Théâtre de la Renaissance* 1894. Nakon toga slijede *Gismonda* (1885), *Godišnja doba*: Proljeće, Ljeto, Jesen, Zima (1886), te brojni plakati među kojima *F. Champenois Imprimeur-Éditeur* (1887), *Moët & Chandon Crémant Impérial* (1899), *Joan of Arc*, *Maude Adams* (1909). Pored dizajna plakata bavio se reklamom, ilustracijom knjiga, te dizajnom nakita, tepiha, dizajnom enterijera.

Njegov stilski rukopis postat će poznat pod imenom *Art Nouveau*, a on njegov najpoznatiji predstavnik. Svjetska izložba u Parizu iz 1900. godine donijela mu je svjetsku poznatost i slavu. Na ovoj izložbi se istakao dizajnom za enterijer Bosanskohercegovačkog paviljona. Unutrašnji zidovi ovog paviljona bili su oslikani muralom *Alegorija o Bosni i Hercegovini*, a za potrebe paviljona je dizajnirao i restoranski *meni*.

Bosanski paviljon na Svjetskoj izložbi u Parizu se kao zaseban nalazio između paviljona Austrije i Ugarske. Njegov projektant Karl Panek je dobio priznanje - Srebreanu medalju francuskog Ministarstva za nastavu i lijepu umjetnost. Alphons Mucha je za dizajn enterijera dobio Orden legije časti (*Chevalier de la Legion d'Honneur*), te Orden reda Franza Josefa I.

Nakon boravka u Parizu vratio se u rodnu Češku. U nizu djela velikih formata pod nazivom *Slavenska epopeja* oslikao je najzanimljivije događaje iz istorije slavenskih naroda. Djela ovog umjetnika baštini Muzej Alphons Mucha u Pragu, Muzej dekorativnih umjetnosti u Pragu kao i Musée d'Orsay u Parizu.

**17) Alphonse Mucha u studiju,
Paris 1901**

Autoportret s posterom *Sarah Bernhardt* u njegovom studiju u ulici *du Val-de-Grâce*, Paris. Print sa originala - negativa na staklu (24x18 cm).

© Mucha Trust 2016.

18) Alegorija o Bosni i Hercegovini

Mural za bosansko-hercegovački paviljon na Svjetskoj izložbi u Parizu, 1900., tempera i akvarel na platnu (244 x 627 cm), Muzej dekorativnih umjetnosti, Prag.
© Mucha Trust 2016

19) Alegorija o Bosni i Hercegovini

Mural za bosansko-hercegovački paviljon na Svjetskoj izložbi u Parizu (detalj/lijevo), 1900., tempera i akvarel na platnu (244 x 627 cm), Muzej dekorativnih umjetnosti, Prag.
© Mucha Trust 2016

20) Alegorija o Bosni i Hercegovini

Mural za bosansko-hercegovački paviljon na Svjetskoj izložbi u Parizu (detalj/sredina), 1900., tempera i akvarel na platnu (244 x 627 cm), Muzej dekorativnih umjetnosti, Prag.
© Mucha Trust 2016

21) Alegorija o Bosni i Hercegovini

Mural za bosansko-hercegovački paviljon na Svjetskoj izložbi u Parizu (detalj/desno), 1900., tempera i akvarel na platnu (244 x 627 cm), Muzej dekorativnih umjetnosti, Prag.
© Mucha Trust 2016

22) Menu - Restoran Bosanskog
paviljona, 1900
Olovka i akvarel (33x13 cm).
© Mucha Trust 2016.

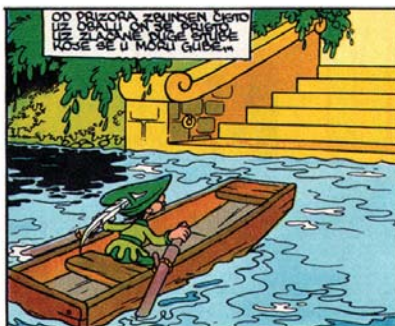
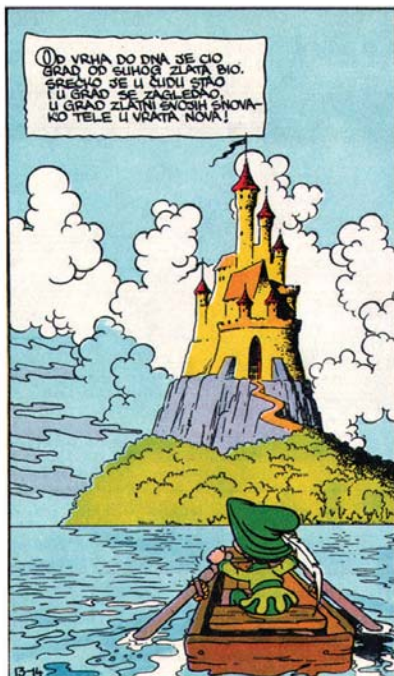
**23) Studija za Menu - Restoran
Bosanskog paviljona, 1900**
Olovka i akvarel (62.5x24.5 cm).
© Mucha Trust 2016.

NORBERT I WALTER NEUGEBAUER - PIONIRI UMJETNOSTI STRIPA I CRTANOG FILMA

Braća Norbert (1917) i Walter (1921) Neugebauer su rođeni u Tuzli. U djetinjstvu se već sele u Zagreb u kom, kao gimnazijalci 1935. godine objavljuju svoje prvo štampano izdanje *Za vašu razonodu* pokazavši svoj autorski dar, i nesvakidašnji talent ka pisanoj riječi i umjetnosti slike. Od tada je ovaj autorski dvojac, Norbert kao scenarist a Walter kao crtač stvorio čitav niz popularnih strip junaka. Najpoznatiji među njima su Patuljak Nosko, Jack Jackson, Bimbo Bambus, Dik Izvidnik, Srećko – gladni kralj, Mali Muk, Zvrkić i Zbrkić, Puž beskućnik, Tri lijenčine, Majstor Hrča, Dado, i dr. Svoje stripove su počeli objavljivati u zagrebačkoj reviji *Oko* (1935/37), a potom u *Mickey stripu*, *Veselom zabavniku*, *Veselom vandrokašu*, *Novostima* (1938), *Zabavniku* (1943/45), *Kerempuhu* (1945), *Horizontovom zabavniku*, *Petku*, *VUS-u* (1952/53), *Plavom vjesniku* (1954/66), *Strip reviji* (1962/63),... i mnogim drugim. Norbertov literarni dar stvorio je duhovite i pamtljive tekstove u stihu. S druge strane Walterov crtački nerv je opisao čitav likovni univerzum. U početku je njegov rukopis bio stilski naslonjen na strip školu *Walta Disneya*, no, vrlo brzo je taj rukopis unaprijedio, razvio u nizu karakternih junaka i kompozicijskih rješenja, i učinio – “walterovskim” (Gladni kralj, Kraljeva miljenica, Tarzan na putu,...). Uporedo s tim, kako kritičari vole reći, karikaturnim stripom Walter Neugebauer je bio i vrlo plodan autor realističnoga strip izraza (Winnetou). *Veseli vandrokoš* (1938) i *Zabavnik* (1943) njihovi su vlastiti izdavački projekti. Od 1948. godine se oko satiričkog časopisa *Kerempuh* okuplja grupa katikaturista i crtača (Fadil Hadžića, Walter Neugebauer, Dušan Vukotić, Borivoj Dovniković, Vlado Kristl, Zlatko Grgić,...) koja i inicirala osnivanje filmskog studija za proizvodnju crtanih filmova *Duga-film*. U njegovoj produkciji, po scenariju Mirka Tišlera i pod umjetničkim vođstvom braće Neugebauer nastaje prvi hrvatski crtani film *Veliki miting* (1951) u trajanju od 22 minuta. Ovaj događaj predstavlja prekretnicu u nastanku *Zagrebačke škole crtanog filma*.

24) Walter Neugebauer
(u sredini) **sa saradnicima**
Photo Milan Pavić

25/26) Gladni kralj

ZOV - Zabavni omladinski

Vjesnik, Zagreb, br. 30, 5.4.1974.

Gladni kralj je prvi put objavljen u

Zabavniku, Zagreb 1943/44.

27/28) Tarzanovim stopama

Horizontov Zabavnik, Zagreb,
No. 21, No. 30, 1953.

Majstor Hrča

Tisak: Tiskara Epoha Zagreb

26. III 1963.

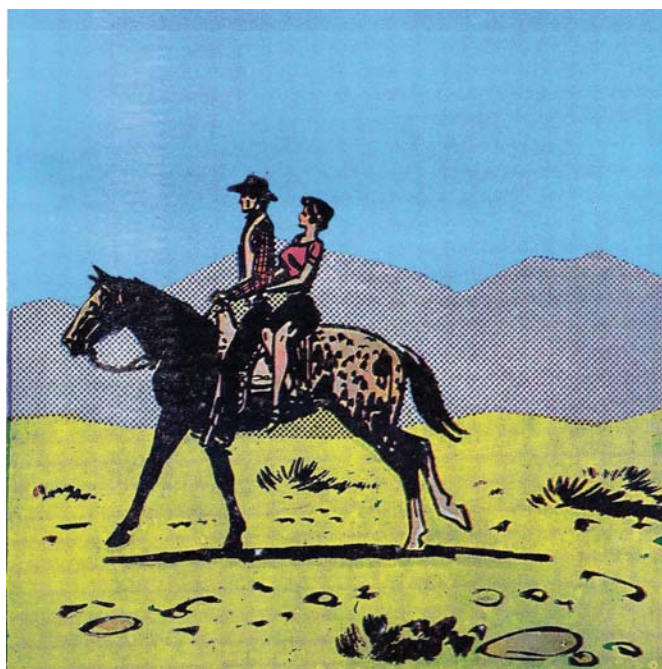

29) Majstor Hrča

Strip Revija, br. 31, Epoha, Zagreb,
1963.

30) Tom, malo medvjede srce

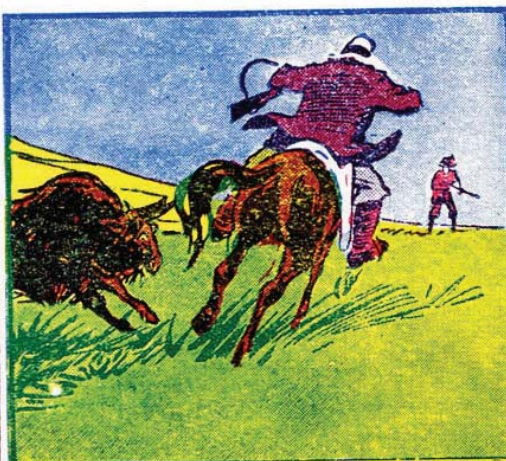
Tom und Biber (za strip izdavača
Rolf Kauka), München, 1960.

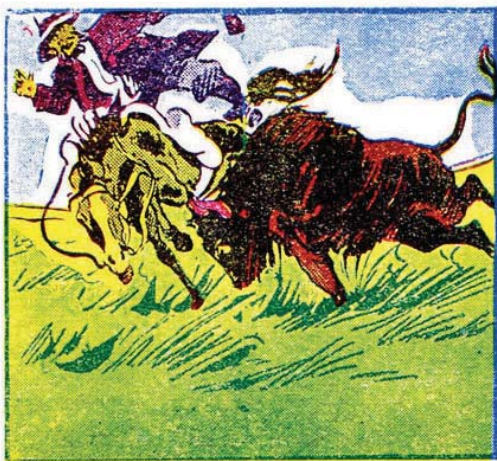
WINNETOU

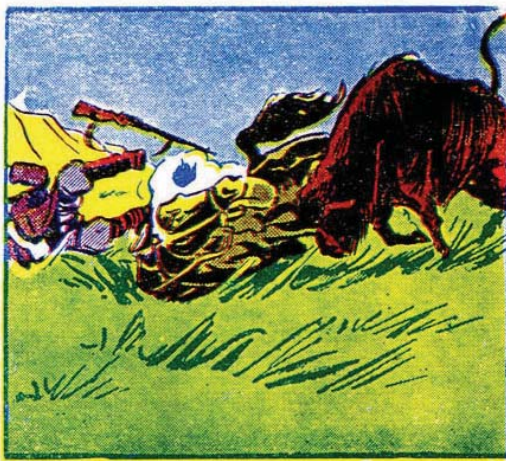
U isto vrijeme jedan ogromni bizon gonio je Sam Hawkensa.

Samu nije bilo više spasa. Nespretno je manevrirao, što je bik odmah iskoristio...

.... i zarinuo svoje rogove nesretnom konju u trbuh. Životinja rikne od strašnih bolova i posrne!

No bik nije mirovao, već je zabadao rogove u slabine nemoćnog konja. Kad se konj smirio, bik je htio navaliti na Sama, koji je ležao na zemlji!

31/33) Winnetou

Prema djelu Karla Maya, Strip revija, No.1 and 2, 1962.

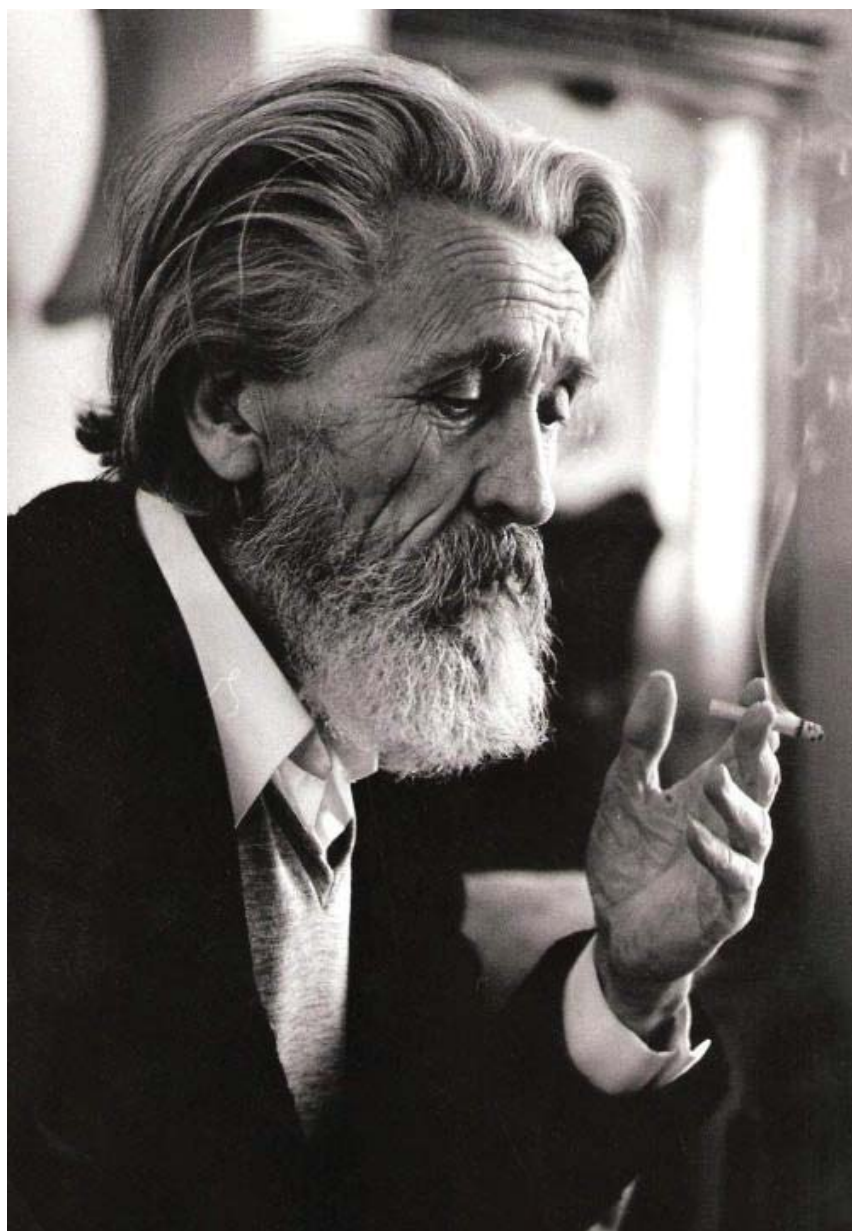
Winnetou je prvi put objavljen u reviji *Veseli vandrokaš*, 1938/40.

ISMET MUJEZINović - UMJETNIČKO BOGATSTVO I HUMANISTIČKA KREATIVNA OPREDJELJENJA

Ismet Mujezinović (Tuzla, 1907 – Tuzla, 1984)

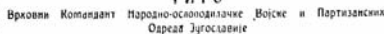
Kraljevsku akademiju za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu završio je 1929. specijaliziravši zidno slikarstvo kod prof. Joze Kljakovića. U oktobru 1926. priređuje prvu samostalnu izložbu u Sarajevu, a u Beogradu izlaže 1930. Nakon toga boravi u Francuskoj gdje pohađa kurs historije umjetnosti na Sorboni (1931-33). U Sarajevu živi od 1936. i učestvuje u radu umjetničkih udruženja *Četvorica*, *Krug*, i *Colegium artisticum*. U NOB-u (Narodno-oslobodilačka borba) učestvuje kao borac, propagandista, novinar, glumac, reditelj. Jedan je od inicijatora za osnivanje *Državne škole za likovne umjetnosti u Sarajevu*.

Njegovo koloristički bogato i obimno djelo iz različitih faza njegova stvaralaštva otkriva kako njegova humanistička tako i kreativna opredjeljenja. Posebnim se čini opus djela velikog formata u ciklusu započetom 1947. godine na temu *Prelaz preko Neretve*. Iako se u recepciji njegova postratnog opusa često ističe njegova ideološka pristrasnost ka socijalizmu (socijalni realizam) njegova djela pokazuju likovno zrelog i snažnog autora koji vlada slikarskim medijem u punini – i kao izuzetnog interpretativca (velemajstora u crtežu, kompoziciji i koloritu) – i kao umjetnika koji djeluje sa stavom. Bio je redovan član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, dopisni član Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, član Savjeta federacije, te prvi počasni doktor nauka Univerziteta u Tuzli.

34) Ismet Mujezinović
Foto Gojko Sikimić

наш чак дотле да, тобоже у интересу
Муслимана, продају измишљене с
истиница, кривичица муслиманског
свијета, - одавајући освијаштене мусли-
манске мисли и ступајући у народно-
ослободилачку борбу, искривљују бо-
рбени јединство са својим савесним
борацама, нају путем својих набојни-
ка, поштедиш муслиманских проф-
есора.

свој, и хрипљоско, притискало је ко-
нотрајална, голема тула за посто-
јањем, добољом и пострадањем љу-
дином и државом, и страх и ужас пре-
мисама о њиховој односношћу са даљом
постојањем, нестрепљива. Једина на-
става је у ствари кога напаше музичком
својству била је миса Народна - осло-
бођења, која је била у то време, у
гиданским одредима и у Београдској
град, који се ауто времену дошло
поз напашам условима, нестрепљив
је против даљко наводнихних снага
скупотвору и усташких и четничких

li. Sa razlozima te borbe nisu izostali Srbi romanjskih sela. U Srbiji ispostavlja se ljubav prema Arapskoj svakoj boji drugu. Čini, koja ušmukla Nijemcima predvođenim od vojnika. U Opatovu je bila Činovna Tođin. Dobila stotine Srba zato, što se borila protiv bratoljubne borbe. Sadržavala su. U srpskim boricima je bilo najomiljenije. Boja protiv državnika je Murskim, drug Mijat koji se ne može srpski. Školovani nikada za ispostavlja kada je ušmukla u borbu.

35) Oslobođenje

Logo i ilustracija (portret Josipa Broz a Tita), No.3, Oktobar, 1943.

36) Slaveni dolaze

Skica za strip, scenario Zija Dizdarević, 1939/1940.

JUGOSLOVENSKI RATNI CRTEŽ
1941-1945.

MALA GALERIJA MUZEJA AVNOJ-a
JAJCE IX-XII 1966.

**37) Živio Osnivački kongres
Komunističke partije Bosne i
Hercegovine**
1-5. novembar 1948.

38) Majka i dijete
Crtež (1941-1945), Mala galerija
Muzeja AVNOJA, Jajce, novembar,
1966.

39) U kafani

Crtež na papiru, 1930/1940.

**40) Marko kraljević, Musa
kesedžija i Vila ravijojla**

Lavirani crtež na papiru

41) Konjanik

Iz serije crteža na temu narodnih
junačkih priča, lavirani crtež na
papiru

42) Jack London, Bijeli oćnjak

Ilustracija za knjigu, lavirani crtež
na papiru

IZUZETNO I IZNENAĐUJUĆE - PABLO PICASSO U NAŠOJ KULTURI

Pablo Picasso (Malaga, Spanija 1881 – Mougins, Francuska 1973) je Španski slikar, skulptor, grafičar, keramičar, scenograf...

Najveći dio svoga života proveo je u Francuskoj. Jedan je od najvećih i najuticajnijih umjetnika modernog doba, jedan od osnivača *kubizma*, zaslužan za uvođenje kolaža kao umjetničkog postupka, konstruktivističke skulpture ali i brojnih drugih umjetničkih formi.

Njegovo izuzetno bogato i obimno umjetničko djelo ostvarilo je ogroman uticaj na umjetničke pojave tokom 20. stoljeća.

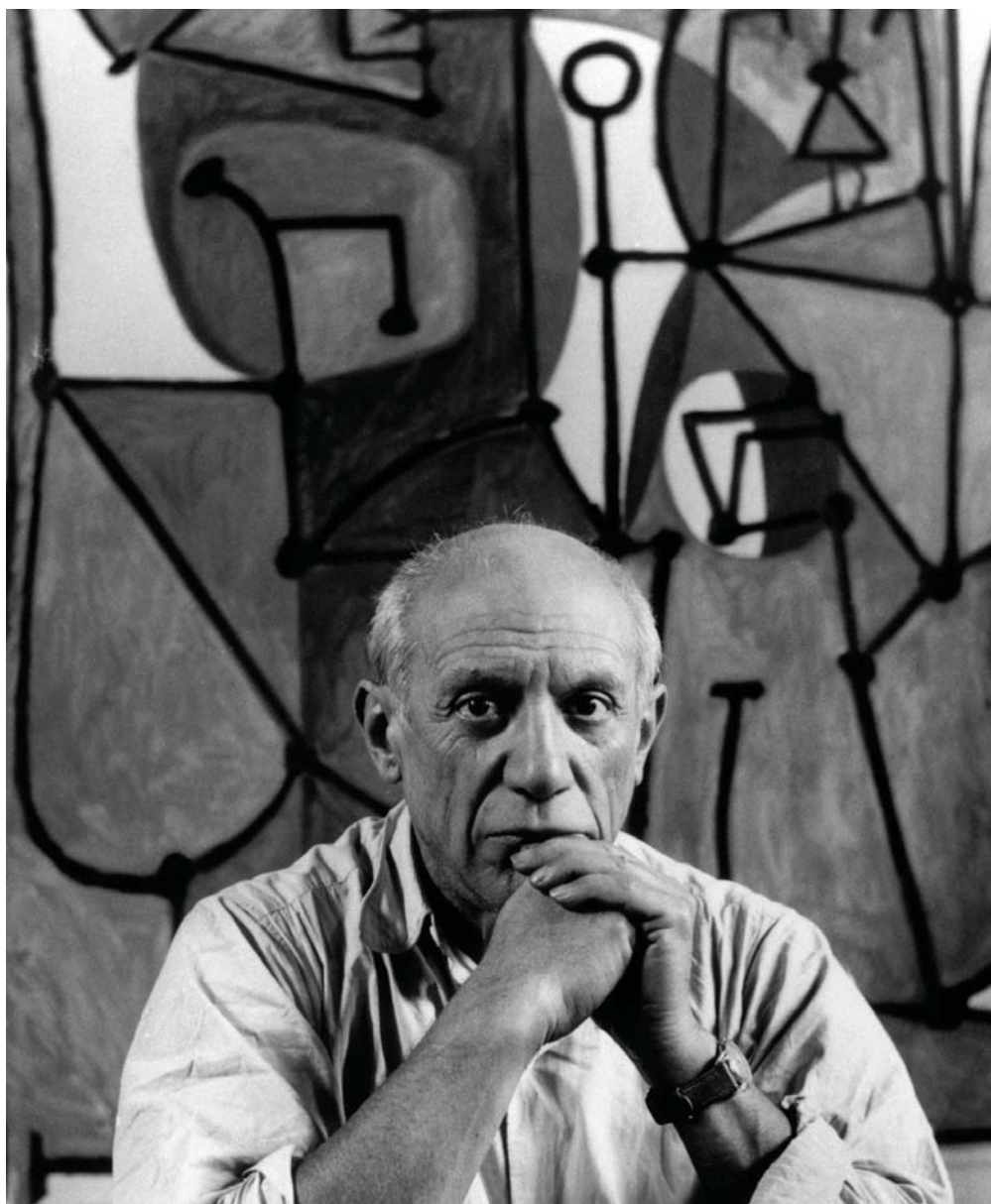
Među njegova najznačajnija djela ubrajaju se *Gospođice iz Avinjona* (*Les Femmes d'Alger*, 1907), i *Gernica* (*Guernica*, 1937.).

Gernica je nastala kao umjetnikov odgovor na bombardovanje ovog grada za vrijeme Španskog građanskog rata od strane avijacije nacističke Njemačke i Italije.

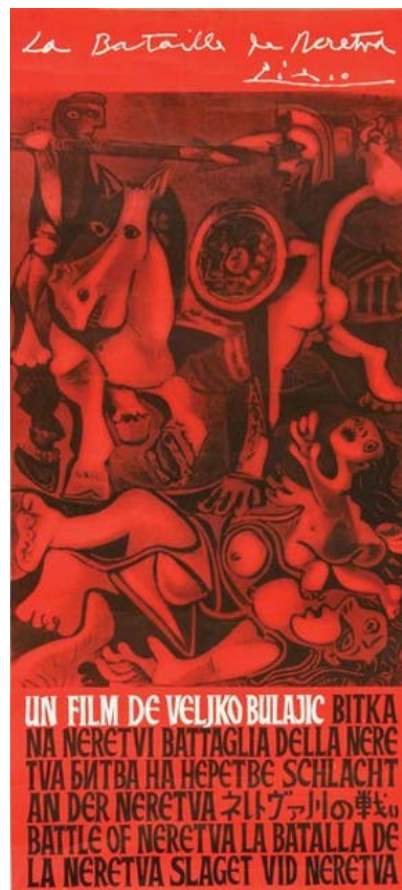
Bio je jedan od onih umjetnika koji su postavljali nove stvaralačke paradigme i kreirali nove vizuelne sisteme. Zbog toga je ostao iznenađujuće svjež, autentičan i neponovljiv.

Za potrebe međunarodne promocije filma *Bitka na Neretvi* režisera Veljka Bulajića (a na molbu predsjednika Jugoslavije Josipa Broza Tita) uradio je crtež (1969) koji je korišten u oblikovanju plakata i pozivnica. Legenda kaže da je zauzvrat, kao nagradu za taj svoj čin, zatražio samo nekoliko boca najboljih dalmatinskih vina.

Njegova brojna umjetnička djela nalaze se u najvažnijim galerijama i muzejima diljem svijeta.

43) Pablo Picasso
U kuhinji svoga studija u ulici
des Grands-Augustins . Foto:
Herbert List/Magnum Photos,
1948.

44/46) Pablo Picasso, 1969
 Crtež Pabla Picassa iskorišten je za kreaciju pozivnice (44) za svečanost međunarodne promocije filma *Bitka na Neretvi* režisera Veljka Bulajića. Ta je promocija održana u velikoj dvorani centra Skenderija, 30. Novembra 1969. godine. Isti crtež je iskorišten i za kreaciju zvaničnog plakata (45) za međunarodno filmsko tržište.

MERSAD BERBER - ČAROBNAJAK S OLOVKOM

Mersad Berber (Bosanski Petrovac 1940 - Zagreb 2012) je jedan od najplodnijih bosanskohercegovačkih umjetnika druge polovine XX stoljeća. Diplomirao je slikarstvo na *Akademiji likovnih umjetnosti u Ljubljani* 1963. u klasi profesora Maksima Sedeja, a specijalku za grafiku je završio u klasi profesora Rike Debenjaka 1965. godine. Njegovi spoznajni i interpretativni obzori duboko su ukorijenjeni u Bosni, u njenom iskustvu sretanja s drugim (islam - pravoslavlje - kršćanstvo), i prošireni u polje metafizičkog u kome živi ona druga Bosna - vječno živi san o zemlji, o dobrim bošnjanima koji uspravljeni i podignute ruke dočekuju doste - prijatelje drage i iz daleka. Njegovi brojni slikarski i grafički opusi (*Hronika o Sarajevu, Tempo Secondo, Ljetnji sonet za Adaletu,...*) posveta su toj i takvoj Bosni. On zapravo svojom umjetnošću, kao čovjek Bosne, kao ravnopravan sagovornik vodi dijalog sa svijetom, sa epohama i civilizacijama, i svojim slikarskim i grafičkim opusima (njegovi drvorezi inspirisani vizantijskom umjetnošću, posvete Velaskezu, Delacroixu, helenističkoj kulturi,... anikoničke matrice islamske umjetnosti) zastupa čovjeka Bosne, svojim artistskim vokabularom iskazuje njegovu moć da artikuliše, uspostavi, ponudi,...

Brojne su nagrade i priznanja koje je dobio za svoj rad a one su stizale sa svih strana svijeta, iz Sao Paola, Aleksandrije, Krakova, Moskve, Londona,... ne samo nominalno već i time što su njegova djela uvrštena u mnoge značajne kolekcije diljem svijeta.

Teme, sadržaji i forme njegove umjetnosti su - za znalce - preteča postmodernizma u savremenom slikarstvu. "*Berber crta s lakoćom i sigurnošću kakve su gotovo potpuno nestale iz umjetnosti Zapadne Europe i Sjedinjenih Država. Njegove se forme odlikuju punoćom i solidnošću koju mnogi današnji umjetnici ne znaju postići*" - rekao je znameniti likovni kritičar Edward Lucie Smith.

47) Mersad Berber
U ateljeu.

MALA MOJA IZ BOSANSKE KRUPJE

Bilo mi je dvanaest godina,
prvi put sam sišao do grada
iz mog sela, tihog i dalekog
kad susretoh tebe iznenada.
Eh, dječake uspomene glupe!
Mala moja iz Bosanske Krupe!

Jesi li me spazila il' nisi,
zbunjenoga seoskoga đaka,
svjetlokosog i očiju plavih,
u oklopu novih opanaka,
kako zija u izloge skupe?
Mala moja iz Bosanske Krupe!

Naišla si kao lak oblačak,
tvoj me pogled za tren obeznani,
zaboravih ime i očinstvo,
kako mi se zovu ukućani.
Iznevjerih poput sablje tupe.
Mala moja iz Bosanske Krupe!

Tekli tako gimnazijski dani,
uspomena na te ne ocvala,
modra Una u proljetnje noći
tvoje mi je ime šaputala.
Lebdila si ispred đачke klupe,
mala moja iz Bosanske Krupe.

Brzo minu naše đakovanje,
lagan leptir sa krilima zlatnim,
ipak tebe u srcu sačuvah
kroz sve bure u danima ratnim.
Ta sjećanja mogu l' da se kupe,
mala moja iz Bosanske Krupe?

Sad je kasno, već mi kosa sijedi,
gledam Unu, čuti kao nijema,
zalud lutam ulicama znamim,
sve je pusto, tebe više nema.
Ej, godine, nemjerljive, skupe!
Zbogom, mala, iz Bosanske Krupe!

48/49) Mala moja iz Bosanske Krupa
 Poezija, Branko Ćopić, ilustracije Mersad
 Berber, Oslobođenje, Sarajevo, 1971.

NA OBALI UNE

Uno modra, biseru Bihaća,
kraj tebe sam novo gnijezdo svio,
u košnici đakčkog internata,
kad sam svoje selo ostavio
Pokraj tebe, u sutone rane,
mislio sam na moje Hašane.

Možda pamtiš moje suze davne
u svilenom predvečerju mlakom,
kada su me u dvorištu škole
sa podsmijehom nazvali seljakom.
Nizao sam nevesele dane
i mislio na moje Hašane.

Na obali, u vrbiku gustom,
tražio sam osame i mira
i gledao jedne oči drage
izgubljene u dnu tvoga vira.
Utopljen u snove zlatotkane
vodio sam svate u Hašane.

Jednog jutra, svečan i uzbuđen,
na obali, kraj vira zelenca,
izmucah ti, prvom slušaocu,
svoju sjetnu pjesmicu prvenca.
Krenuh svijetom u dalji neznane
i ponesoh u srcu Hašane.

Osta tako, Uni poklonjena,
prva pjesma, moja prva tajna,
i u srce preseli se kradom
Uno moja, pjesmo. zavičajna.
Idem svijetom na četiri strane,
slušam Unu i vidim Hašane.

Otad, evo, minu pola vijeka,
sve sporije otkucaje brojim,
iskri inje, primiće se veće,
a ja opet pokraj Une stojim.
Prebrojavam potopljene dane
i vraćam se u moje Hašane.

50/51) Mala moja iz Bosanske Krupе
 Poezija, Branko Ćopić, ilustracije Mersad
 Berber, Oslobođenje, Sarajevo, 1971.

RĐAVO ORUŽJE

U Bihaću, iza doma dačkog,
svako veče, čim bi suton pao,
hitali smo na večernje sijelo
pod gust orah, širok, otežao.
Tu su mnoge otkrivene tajne,
kretalo se u dalji beskrajne.

Tamo prve ispreo sam bajke
o ljudima svoga rodnog kraja,
zatrepštaše u čudesnom sjaju
ostavljene staze zavičaja.
Izmakoh se iz dačke krletke
u čarobnu šumu pripovijetke.

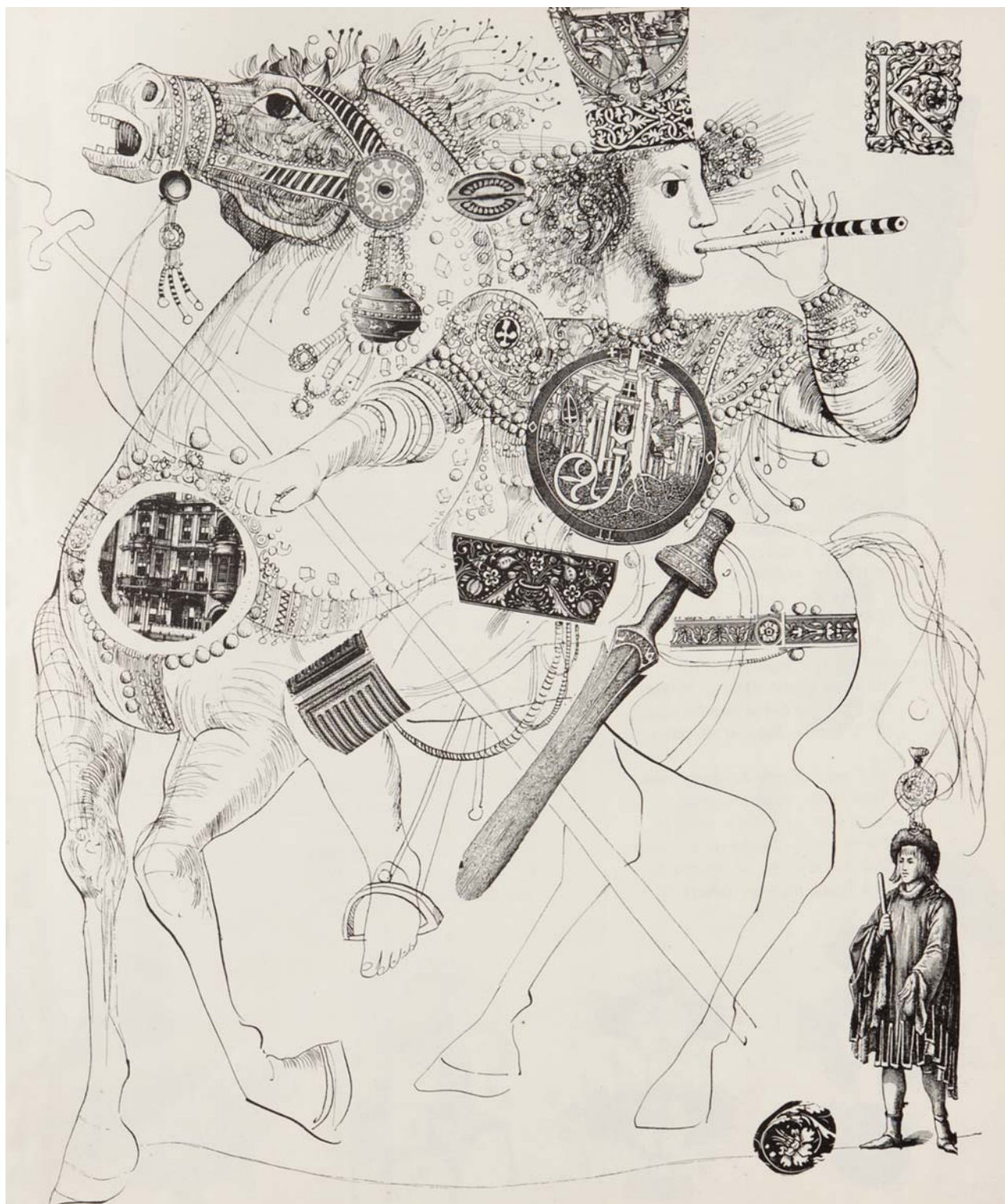
Od rodaka načinih junake,
a komšije postadoše vrači,
stric Ilija, kradljivac jarića,
u vučjeg se vođu preoblači.
Čak i baka mog pajdaša Janka
načini se moćna čarotanka.

Pričao sam o svom kumu Đuri
i njegovoj čarobnoj svirajci,
duneš u nju, sve se preobrazi,
izgubiš se u prastaroj bajci.
U toj svirci trepti sreća plava
i žubori pjesma zaborava.

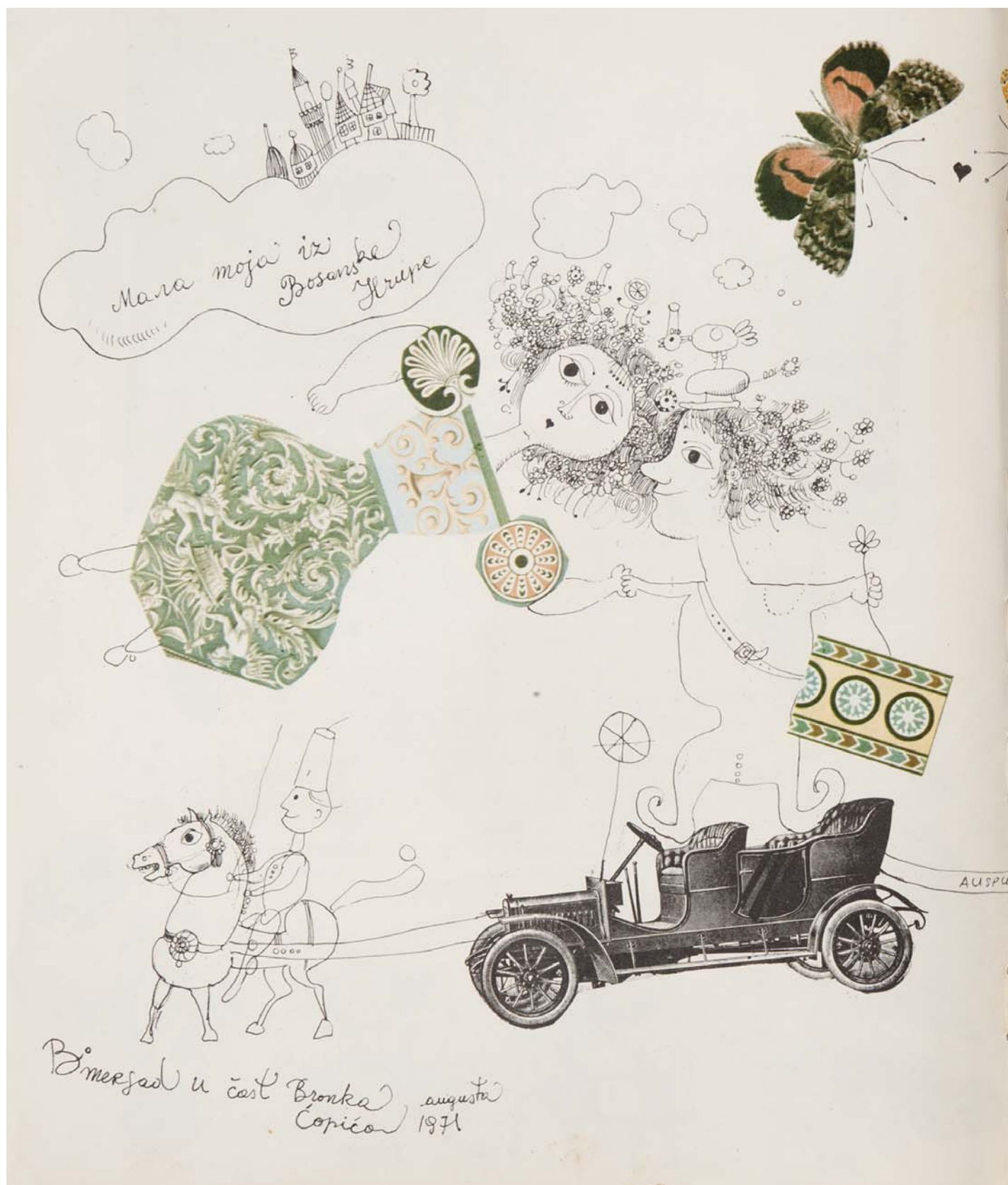
Jednog dana, ispod krošnje drage,
zauvijek se razidismo, druže,
po svijetu, k'o rakova djeca,
sa bajkama, rđavim oružjem.
Osta orah, u sumračja mlaka
šumi laži malog čarobnjaka.

I otada, vječno u oblaku,
oko mene svilena prašina,
kroz bespuća općarano sanjam
o svirali svoga kumašina.
Gdje li si je lukavo sakrio,
Kume Đuro, nagnuta delijo?

52/53) Mala moja iz Bosanske Krupe
 Poezija, Branko Ćopić, ilustracije Mersad
 Berber, Oslobođenje, Sarajevo, 1971.

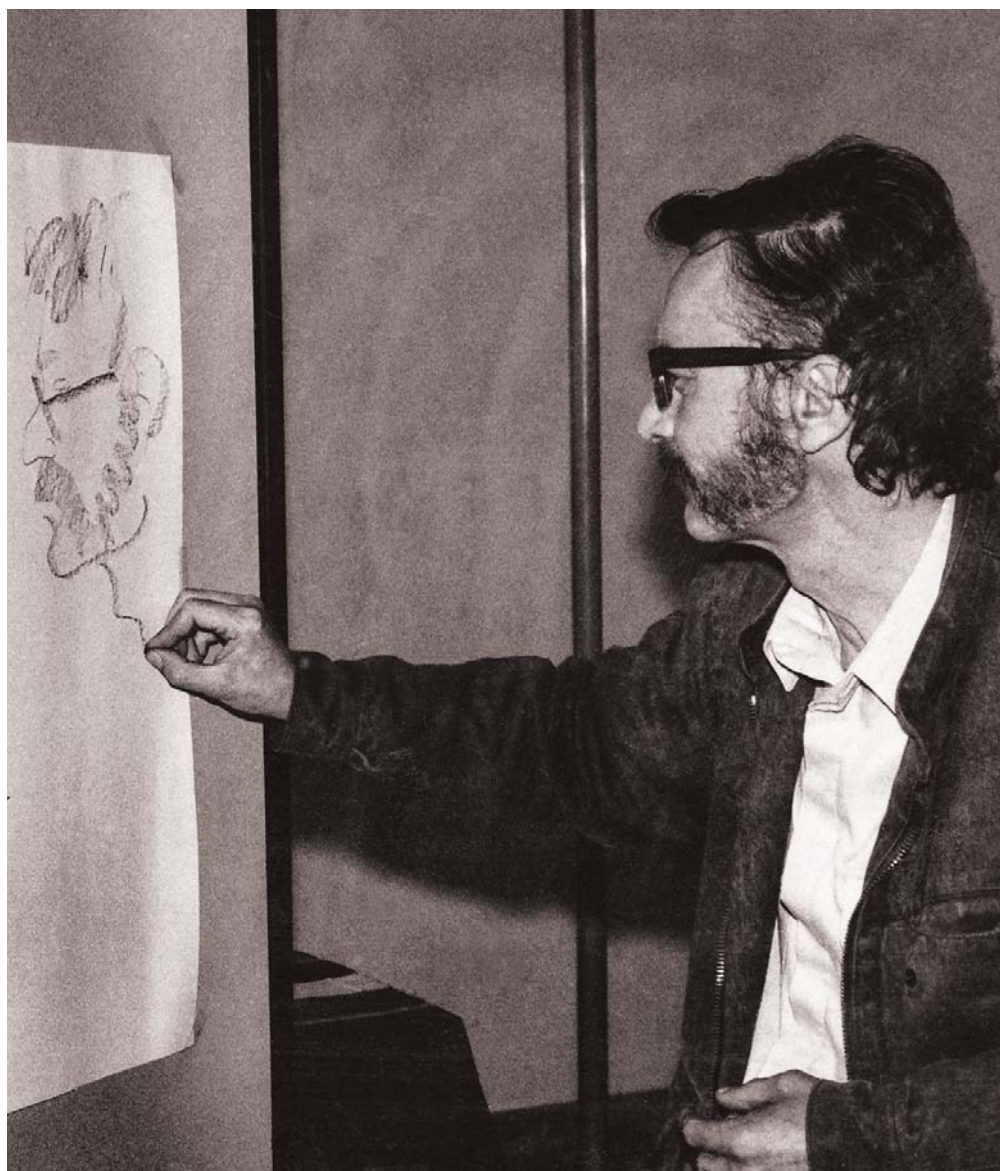

54) Mala moja iz Bosanske Krupe
 Poezija, Branko Ćopić, ilustracije Mersad
 Berber, Oslobođenje, Sarajevo, 1971.

ABDULAH KOZIĆ - ILUSTRATOR KOD KOGA I OLOVKA IMA SRCE

Abdulah Kozic (Višegrad 1937 – Sarajevo 1990) je autor koji je gotovo čitav svoj radni vijek posvetio ilustraciji. Završio je Školu primjenjenih umjetnosti - odsjek grafika u Sarajevu 1958. Već je sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća intenzivno sarađivao u omladinskoj štampi Oslobođenja - *Veseloj svesci* i *Malim novinama*, te bio saradnik na izdavačkim poduhvatima Veselina Masleše - biblioteka *Lastavica* i Sarajevske Svjetlosti - u nizu izdavačkih i edukativnih projekata, od udžbenika do literature koja je popularizirala različite oblike kulture - likovnu, kulturu pisane riječi, te saobraćajnu i zdravstvenu kulturu djece i mladih. U *Malim novinama* je u periodu između 1964 i 1978 godine ilustrirao strip u koji *Mali partizan* po scenariju književnika Alekse Mikića. U tom periodu je objavljeno ukupno 13 epizoda ovog stripa. Iako je jedno vrijeme obavljao funkciju tehničkog urednika u *Veseloj svesci* najveći dio svog radnog angažmana proveo je kao slobodan umjetnik. Uporedo sa ilustracijom bavio se grafikom i slikarstvom. Učestvovao je na brojnim kolektivnim izložbama kao član Udruženja likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine, a svoju samostalnu izložbu imao je u Domu JNA u Sarajevu od 23. do 29. juna 1986. Dobitnik je priznanja izdavačke kuće Svjetlost iz Sarajeva za dječiju ilustraciju, te drugih stručnih i društvenih nagrada. Najvažnija od njih je Orden rada sa srebrnim vijencem - za bogat likovni rad u *Veseloj svesci*. Njegov likovni rukopis je relativno rano poprimio prepoznatljive autorske karakteristike njemu svojstvenim linearnim opisima i tipizacijom likova. Potreba da linijom i formom kreira jasnu poruku, razumljivu kako djeci tako i odraslima, odnosno ljudima različitih životnih iskustava i različitog stepena obrazovanja stvorio je pristup u kome se semantički plan njegove slike - *poruka* - izvodi iz prepoznatljivih životnih realiteta. Mahom je riječ o karakterističnim crtežima djece, ali i odraslih u različitim životnim okolnostima i situacijama. Slikovno polje je u većini njegovih ilustracija otvoreno i nepravilnih rubnih crta. Stepenn karkterizacije njegovih likova je tipiziran i prepoznatljiv sa bogatije opisivanim detaljima a linija njegovog crteža dinamična, izražajna (naglašena) i grafički čista. U rezultatu su to uvijek narativi koji, po pravilu stimuliraju pozitivna osjećanja kod čitalaca - potiču na igru i izazivaju radost i veselje.

55) Abdulah Kozic
U studiju, foto Amra Kozic,
1987.

56/59) Vesela sveska

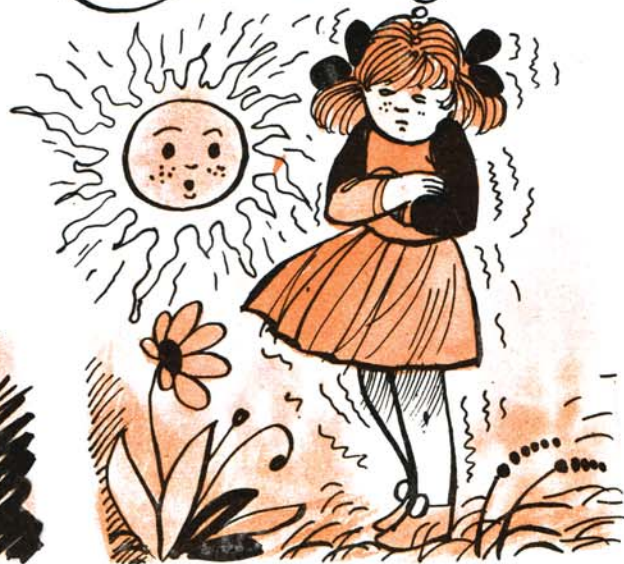
Ilustracije su objavljene u Veseloj
svesci između 1965 i 1978.

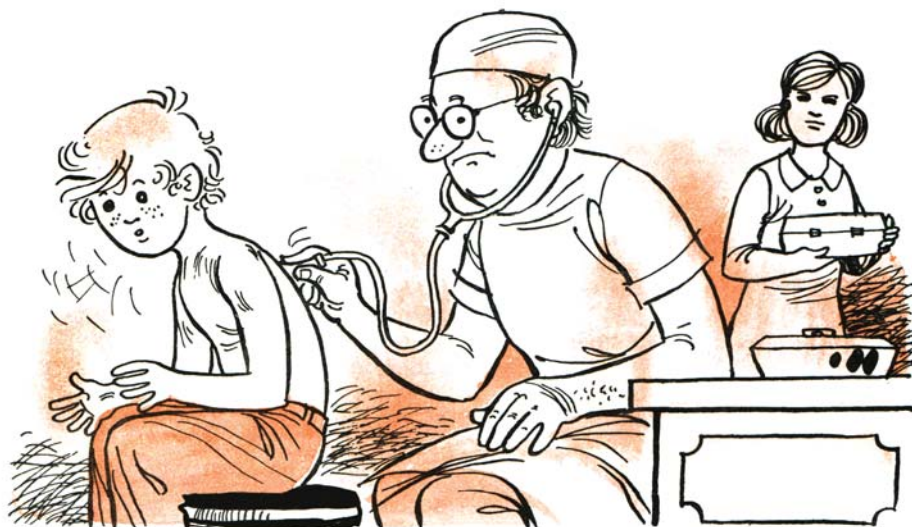

60/63) Vesela sveska

Ilustracije su objavljene u Veseloj
svesci između 1977 i 1978.

64/66) Zdravstveno vaspitanje
 Vladimir Zazula, Petar Knežević,
 Zdravstveno vaspitanje 2,
 Svjetlost, Sarajevo 1986.

67/68) Saobraćajna kultura
Svjetlost, Sarajevo 1986.

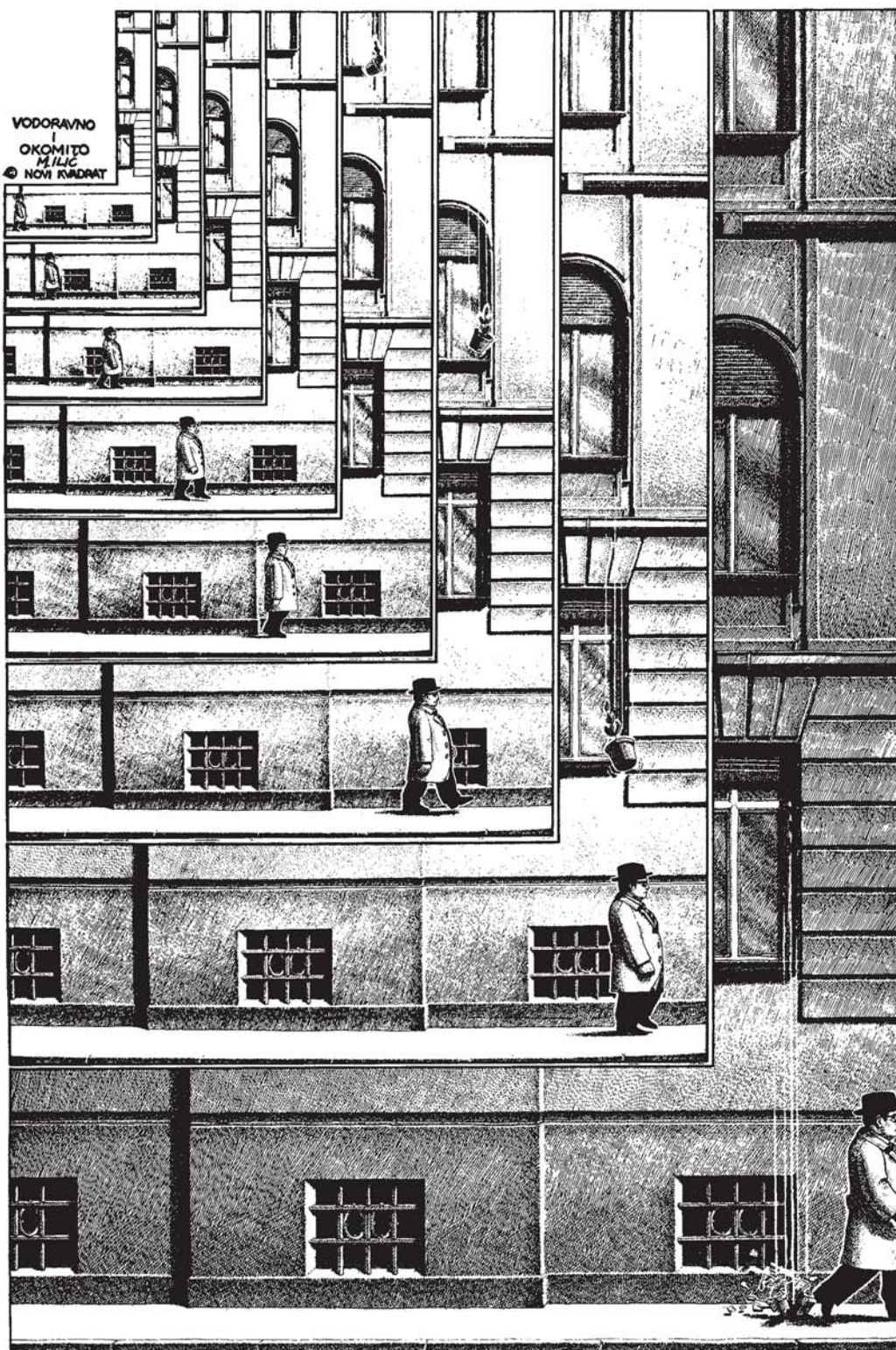
69/72) Aleksa Mikić, Sunčana obala
Veselin Masleša, VI izdanje, 1989.

MIRKO ILIĆ - IZVANSERIJSKI UMJETNIK SVJETSKE KLASJE

Mirko Ilić (Bijeljina, 1956) pripada onoj malobrojnoj skupini "izuzetnih" ljudi čiji osobni i autorski angažman nije mogao biti zaustavljen tlom, porijeklom, vremenom i mjestom, te društvenim, ideološkim ili kulturnim kontekstom. I sam je jednom prilikom rekao: "...nismo htjeli uspjeh ovdje, nego nadmetati se sa cijelim svijetom, za koji smo vjerovali da nema granica". Vješt, uporan, intuitivan, posvećen, zaigran, znatiželjan, duhovit,... Sam kaže: "Radim 24 sata. Sanjam svoj dizajn. Zaspim s mišlju na posao, probudim se s mišlju o poslu". Za njega ne postoji nedostupno, nedosezivo, nemoguće. Tu snagu karaktera njegovi savremenici su prepoznali vrlo rano, u redakcijskim razgovorima oko pokretanja novog Poleta u kome postaje urednik stripa i ilustracije (Zagreb, 1976). Zapravo, Zagreb je čitavo desetljeće, od sredine sedamdesetih do sredine osamdesetih bio mjesto njegove Jugoslavenske satisfakcije i uspjeha. U njemu se potvrdio kao ilustrator (*SL, Start, Danas, Panorama*) strip crtač (*Novi kvadrat*), urednik (*Polet*), i dizajner (brojni omoti ploča za grupe Novoga vala: *Prljavo kazalište, Film, Azra, Bijelo dugme, Parni valjak, U škripcu, Zabranjeno pušenje*,...; kao i dizajn plakata i knjiga). Prvi njegov iskorak u svijet bilo je objavljivanje stripa *Pardon*, "*Debil Blues*" u strip magazinu *Alter Alter* (Italija). U drugoj polovini osamdesetih je već građanin New Yorka. U njemu se ponovo potvrđuje, sada na američkoj i svjetskoj dizajnerskoj sceni, i opet kao ilustrator (*Time, The New York Times Book Review*), Art direktor (*Time*), multimedijalni umjetnik i publicist. Prijateljuje s Miltonom Glaserom i Stevenom Hellerom. S Miltonom Glaserom objavljuje *The Design of Dissent* (Rockport), 2005; sa Stivenom Hellerom: *Genius Moves - 100 Icons of Graphic Design* (North Light Books), 2001; *Handwritten* (Thames & Hudson), 2004, i *Anatomy of design* (Rockport), 2006. Teoretičar dizajna i publicist Dejan Kršić, u svome djelu (zapravo monografiji) "*Mirko Ilić - strip, ilustracija, dizajn, multimedija 1975 - 2007*" je obradio ukupni opus ovog nadasve zanimljivog, svestranog i plodnog autora (izdanje AGM-a i Profila, Zagreb, 2008.). U nešto reduciranoj verziji knjiga je pod nazivom *Fist to Face* objavljena u izdanju Print Publishing-a u New Yorku 2012. godine. Vlasnik je Mirko Ilić Corp., New York, USA (www.mirkoilic.com)

73) Mirko Ilić
Foto Milisav Vesović / MO.

74) Horizontalno i vertikalno

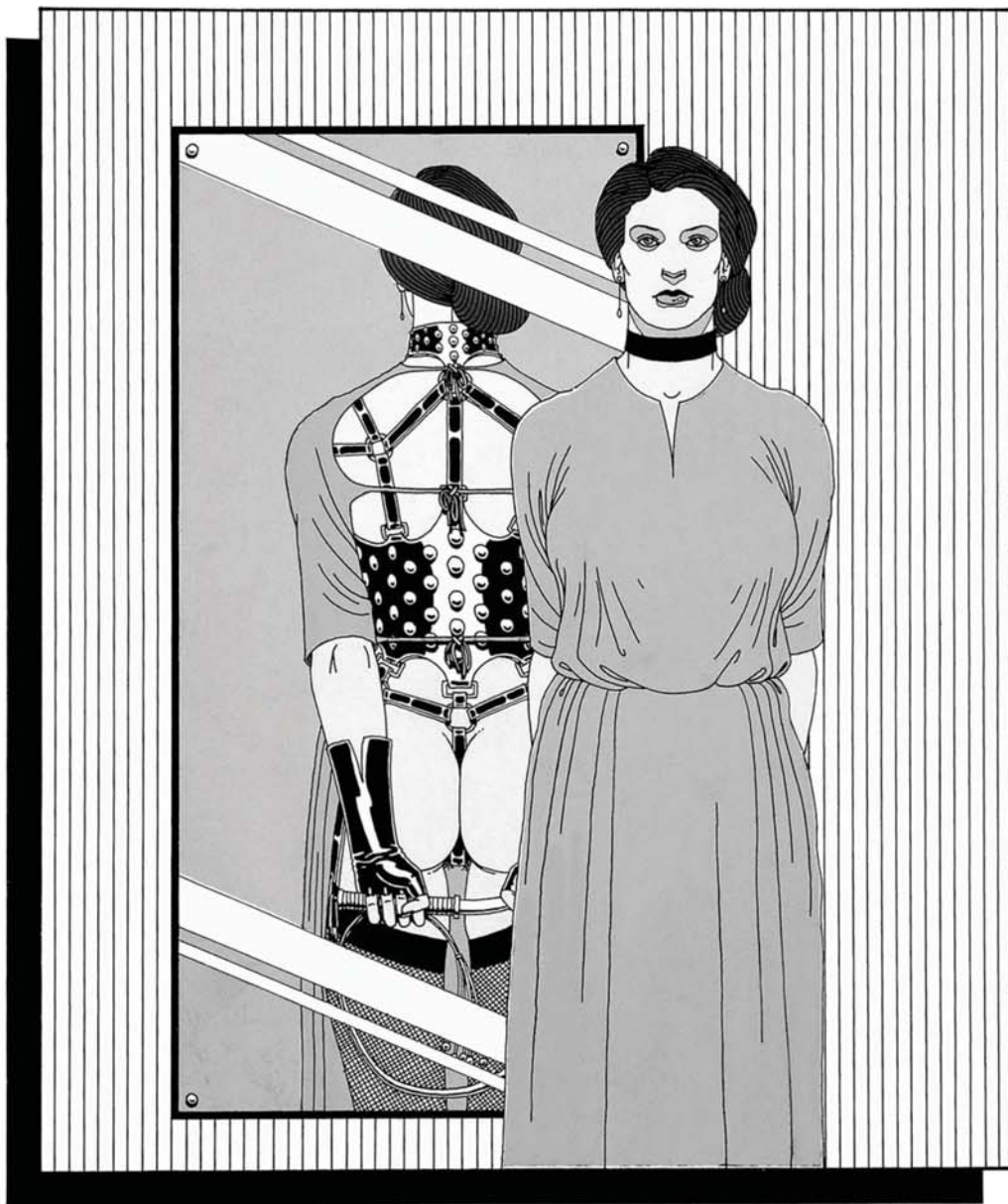
Polet br. 67-68-69, Zagreb, 22.

maj, 1978.

76) Victor

Polet br. 32-33, 23. septembar, 1977.;
Epic Illustrated, Vol. 1 No. 1, 1980.

77) Ideologija gradske djevojke
Start br. 269, 16. maj, 1979.

78) New York, 1987.

Naslovnica kataloga izložbe Mirka Ilića u Informativnom i kulturnom centru Jigoslavije, New York, 1987.

79) Mafia

Il Venerdì di La Repubblica,
Milano 1992.

80) Time, 1990.

Canada, Time International, 18.
juni, 1990.

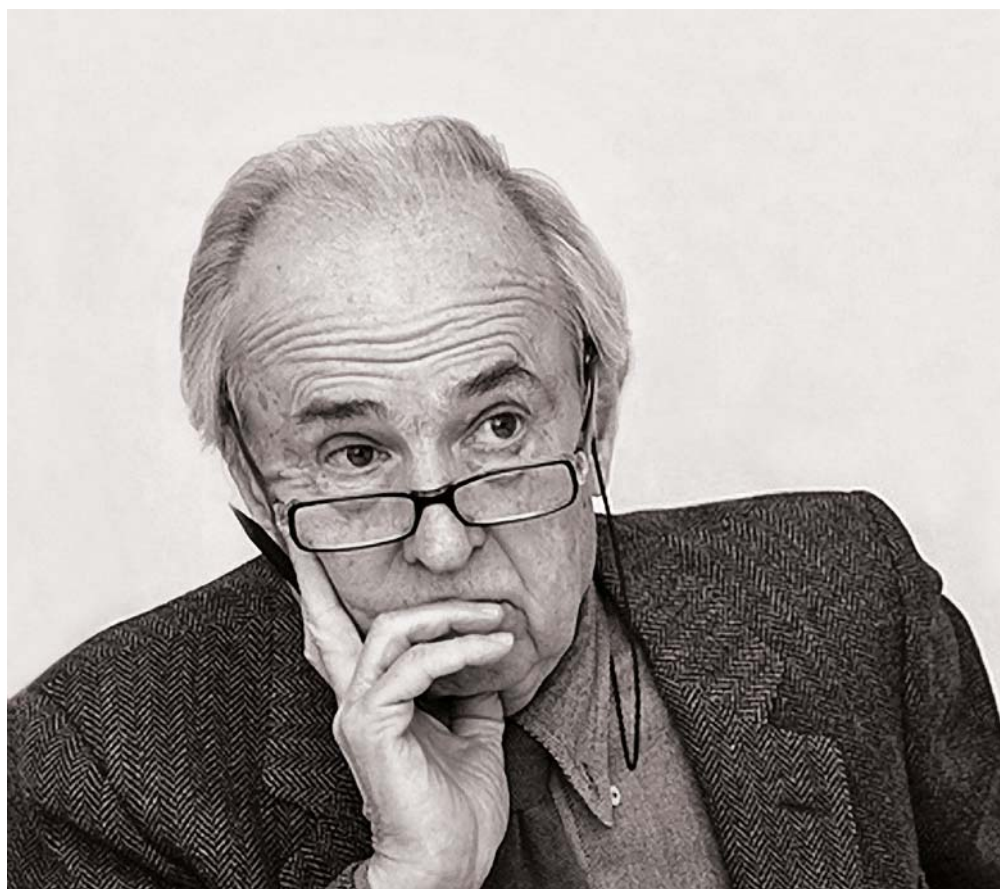
81) The New York Times

Policajac i zatvorenik,
The New York Times Book Review,
2000.

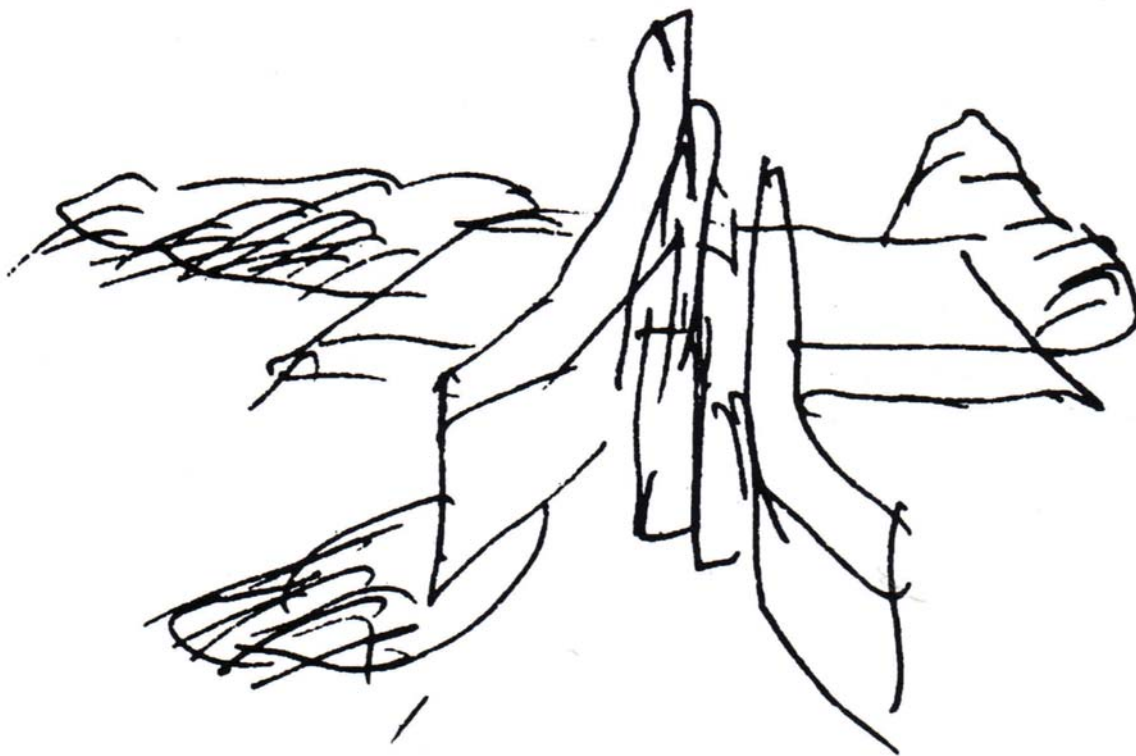

ZLATKO UGLJEN - MAJSTOR U SJENI SVOJE ARHITEKTURE

Zlatko Ugljen (Mostar 1929) pripada samom vrhu bosansko-hercegovačke moderne arhitekture. Autor koji je osmislio i izgradio brojne objekte - svjetovne i sakralne prirode i udahnuo u tradicionalne arhitektonske forme bosanskog arhitektonskog naslijeđa duh moderne arhitekture, ostao je sam, samozatajan i tih - udaljen od bučnih pojava svoga vremena, studentske pobune '68, buma popularne kulture u sedamdesetima ili novog primitivizma u osamdesetima. Ratna stihija iz devedesetih (1992-1995) odnijela je neka od njegovih najvrjednijih arhitektonskih ostvarenja - *Hotel Ružu* u Mostaru i *Hotel Bregava* u Stocu, a porušeni su i drugi njegovi značajni objekti. Njegov oblikovni *credo* - dinamika "čistih" volumena i površina, njihovi odnosi - igra svjetla i sjene, smjene punog i praznog, toplog i hladnog, prožimanje linija i ploha, te inverzije arhitektonskih težina stvorili su djela koja su prepoznata daleko izvan granica naše zemlje. Za jedno od njih (*Šerefuddin - Bijela džamija u Visokom*) dobio je prestižnu *Aga Khanovu* nagradu za arhitekturu 1983. godine. Crteži koje sam odabrao za ovu prezentaciju pokazuju temeljne odlike Zlatkovog autorskog rukopisa. Na prvi pogled nestalne i žive (linearni sistemi otvorenih linija) one ne nagovještavaju precizne i proračunate oblike njegove arhitekture, ali opisuju "živi prostor" u kome autor traži uporišne tačke za svoje forme, raskriva temeljne karakteristike mjesta i "harmonizira" u svojoj kreativnoj potrazi zatečene tokove života (svijet prirode) i života svojih formi (svijet arhitekture). On linijom "misli" prostore čineći ih dinamičkim i živim. Linije su žive i teku neposredno, kao riječno korito, kao obrisi krajolika, kao krošnje drveća ili - obrisi arhitektonskih formi. Linije su znaci o oblicima koji se "sjediniuju" s prirodom. Taj stalni dijalog između formi prirode i formi njegove arhitekture stvorio je jedan otvoren i dinamičan linearni sistem, te jasan i prepoznatljiv crtački rukopis. Brižljiv i promišljen pristup, zahtjevi za harmonijom i jedinstvom prirode i arhitekture pred Zlatka Ugljena su postavili zahtjev da i "unutrašnjim" sadržajima svoje arhitekture (enterijeri, mobilijar, ostali sadržaji u prostoru) posveti potrebnu pažnju i da im da, kao i izvanjskim likovima i formama svojih objekata, potreban identitet i dušu - da ih oživi i oživotvori. Otuda su, pa gotovo sve njegove arhitektonske kreacije - kreacije nastale u duhu total dizajana.

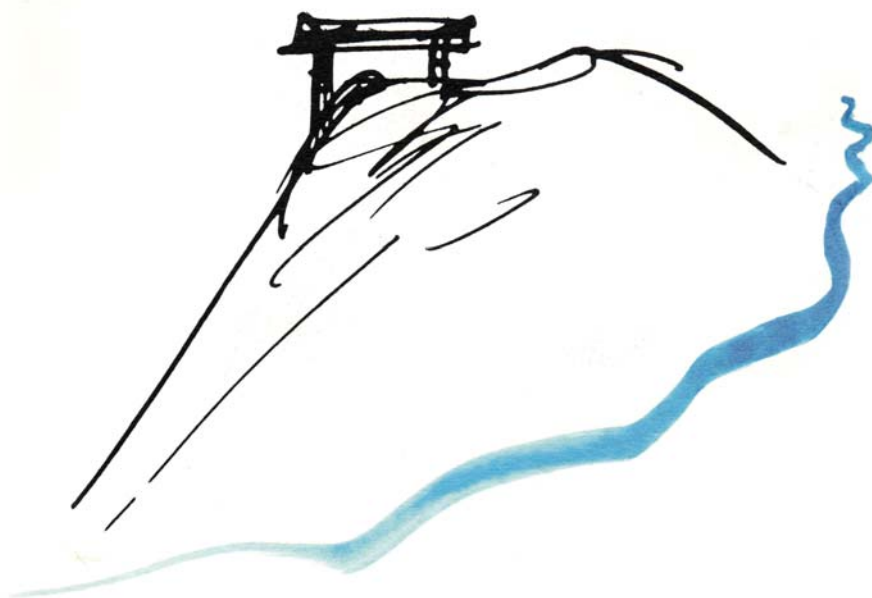
82) Zlatko Ugljen
Foto Siegfried Woeber, 2010.

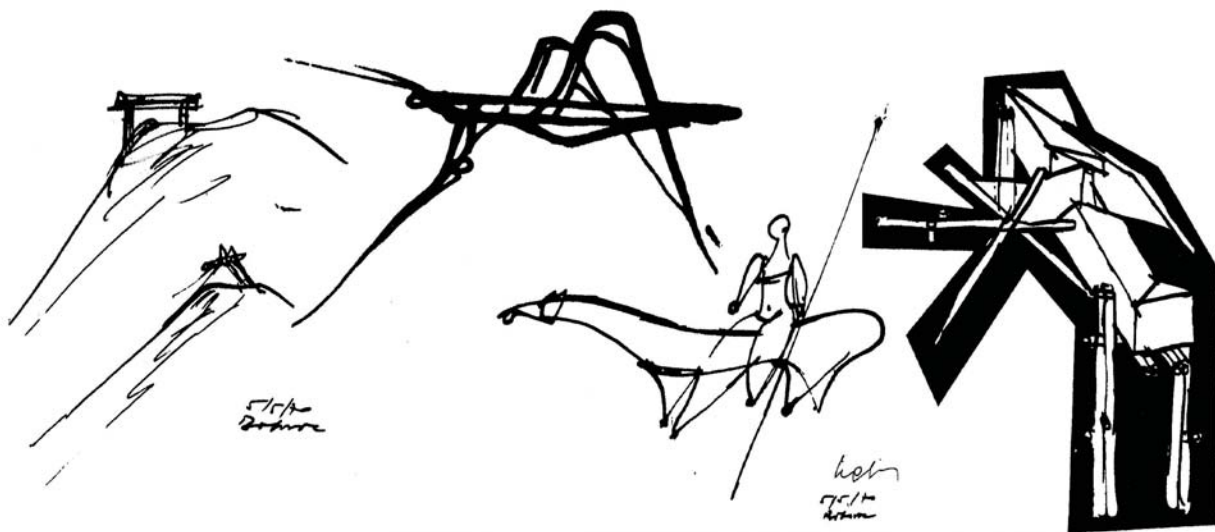

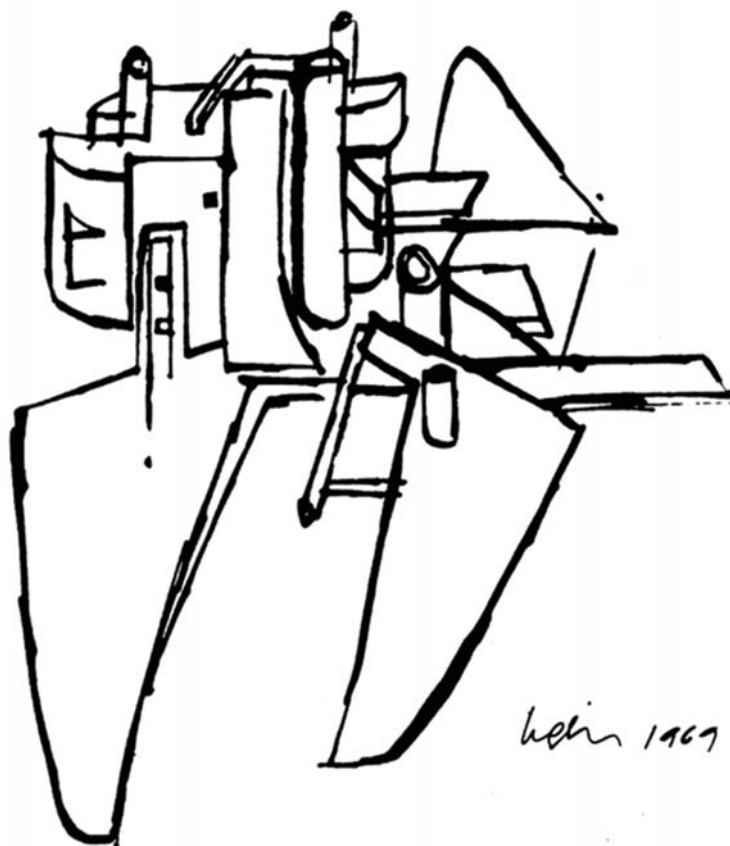
83) Studentski kampus Vrbanja
Sarajevo, 1965.

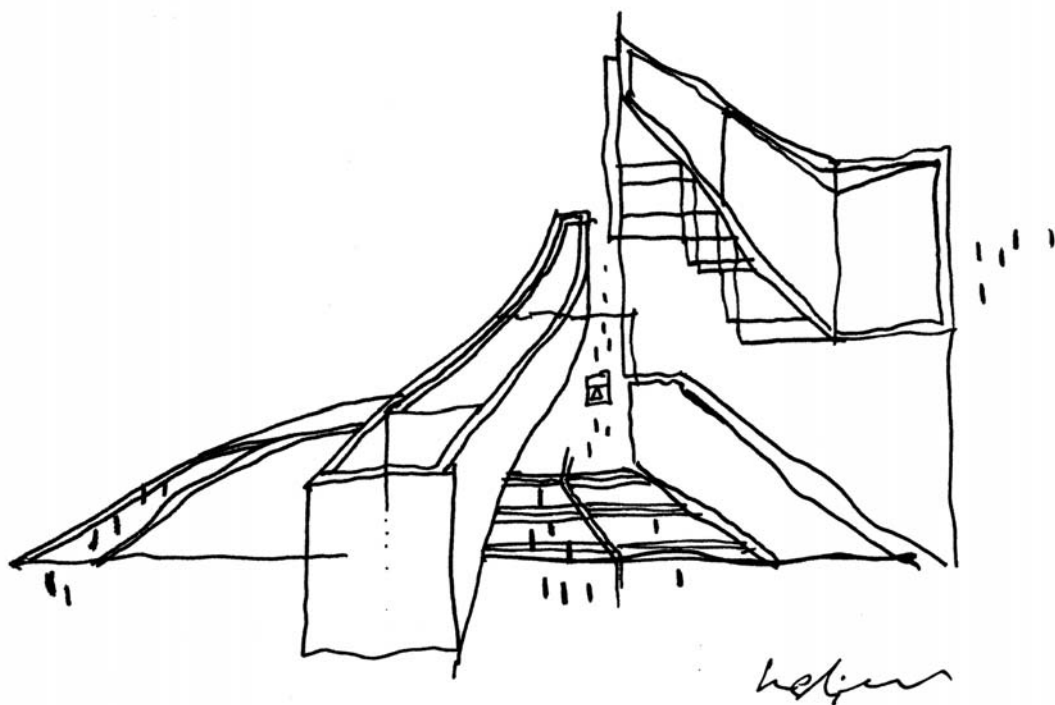
**84) Izložbeni paviljon ULUBiH -
Udruženja likovnih umjetnika Bosne i
Hercegovine**
Sarajevo, 1969.

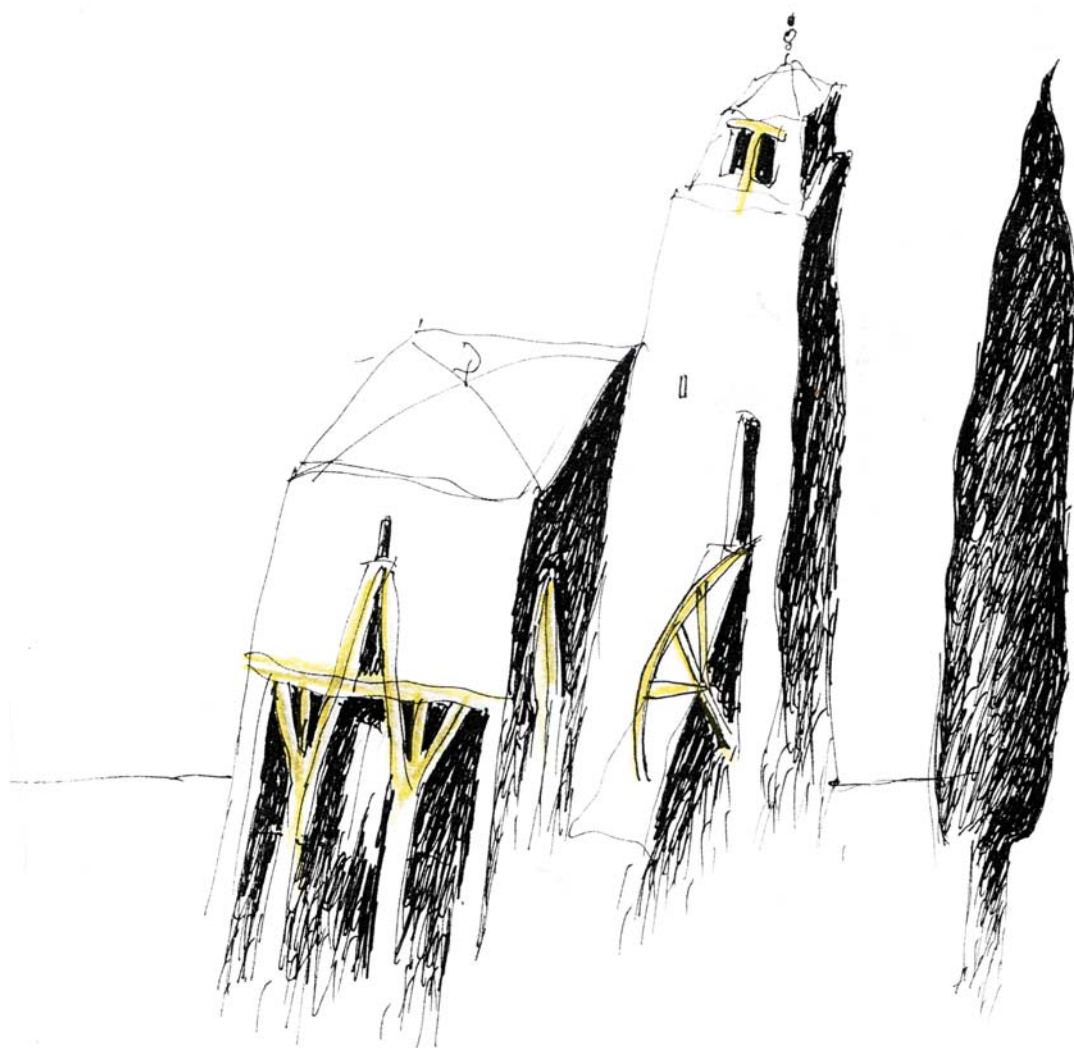
85/86) Planinarski dom Bobovac
Bobovac kod Kraljeve Sutjeske, 1968.

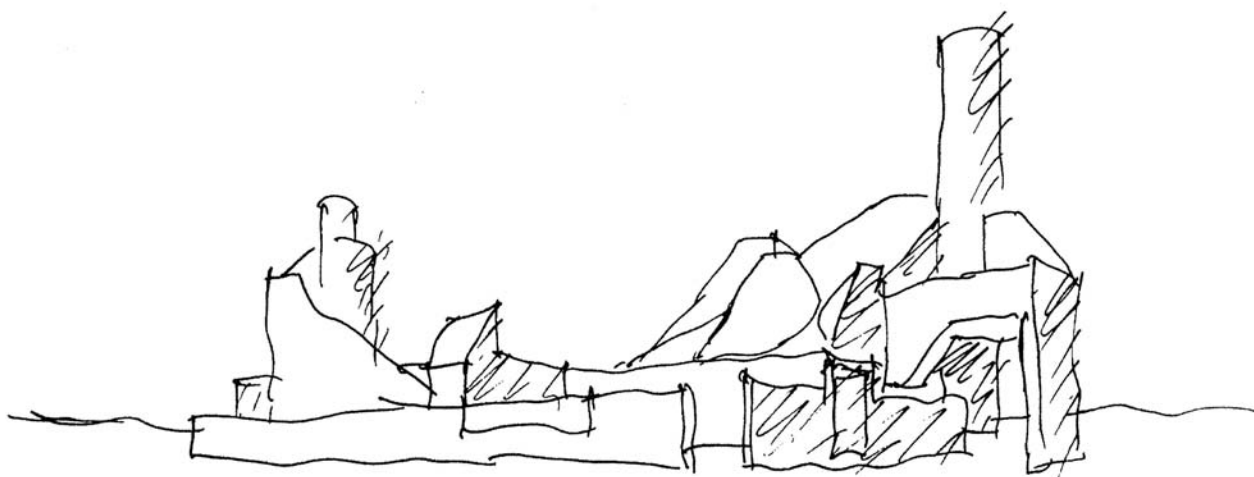

87) Hotel Visoko
Visoko, 1969.

**88) Katolička crkva sv. Petra i Pavla
sa samostanom**
Tuzla, 1977.

**89) Džamija Hadži Alije
Hadžisalihovića**
Stolac, 1993.

90) Šerefudin Bijela džamija
Visoko, 1969.

ISMAR MUJEZINović - MAJSTOR IZ MAJSTORSKE RADIONICE

Ismar Mujezinović (Osijek 1942) je ponikao u umjetničkoj porodici, rastao uz oca Ismeta, barda bosanskohercegovačkog slikarstva, školovao se na Likovnoj akademiji u Zagrebu (diplomirao 1966) i bio saradnik majstorske radionice Krste Hegedušića (u Zagrebu) od 1966 do 1969. U likovnoj umjetnosti se javio relativno rano. Već sa 12 godina objavljuje ilustracije u *Frontu Slobode* (Tuzla), a kao gimnazijalac sa 17 godina u u listu *Zadrugar* (Sarajevo, 1957/58) objavljuje kraći strip. Već je svojim prvim slikama (*Žuč*, Bijenale mladih u Rijeci; *Dvoje*, Zagrebački salon, 1966) skrenuo pažnju kritike koja ga svrstava u *Novu figuraciju* s naglaskom na ekspresionističkom izrazu. Zanimanje za film i fotografiju potakli su njegov autorski interes za studije pokreta koje krajem 1966. rezultiraju djelom velikog formata *Red* (ulje na platnu, 140x80cm, predstavljeno na 3. Jugoslovenskom bijenalu u Beogradu - danas u kolekciji Muzeja savremene umjetnosti, Beograd) kojim postaje rodonačelnikom *Neofuturizma* u nas. Tokom boravka u Zagrebu (do kraja 1969.), a potom u Tuzli (1969-1971), pa poslije i u Sarajevu stalno radi na djelima koja sadržajno jesu motivirana pokretom (prelazi preko ulice, auto, izlazak iz auta, redovi na ulici, prolaznici,...) ali i emocijom. Pokret i emocija postaće njegovi stalni umjetnički orijentiri koje razvija i u 80-tima, u djelima velikog formata (*Romantičari*, *Romantična ulica*,...). Erotske teme koje su proizišle iz ovih studija, po njegovom osobnom kazivanju, svojevrsni su omaž ocu i "njegovim nenaslikanim slikama", a formalno okrenute hrvatskom međuratnom modernizmu (Babić, Becić, Trepše, Uzelac). Od 1990. godine živi u Umagu gdje radi na velikom ciklusu *Restoran masovne ishrane* koji je sarkastičan komentar naše društvene tranzicije. Uporedo sa slikarstvom intenzivno se bavio grafikom, grafičkim dizajnom, scenografijom, a u novije vrijeme video artom, filmom i književnošću. Kolorirani crteži s motivima zimskih borilačkih sportova koje je Ismar Mujezinović kreirao za potrebe promocije XIV Zimskih olimpijskih igara Sarajevo '84 sažimaju sve temeljne odlike njegovog likovnog rukopisa.

91) Ismar Mujezinović
Foto Almin Zrno, Urban Magazin,
Sarajevo, 2016.

92) Klizanje

Kolorirani crtež, XIV ZOI
Sarajevo '84, 1983.

93) Skokovi

Kolorirani crtež, XIV ZOI
Sarajevo '84, 1983.

94) Sanjkanje

Kolorirani crtež, XIV ZOI
Sarajevo '84, 1983.

95) Hokej

Kolorirani crtež, XIV ZOI
Sarajevo '84, 1983.

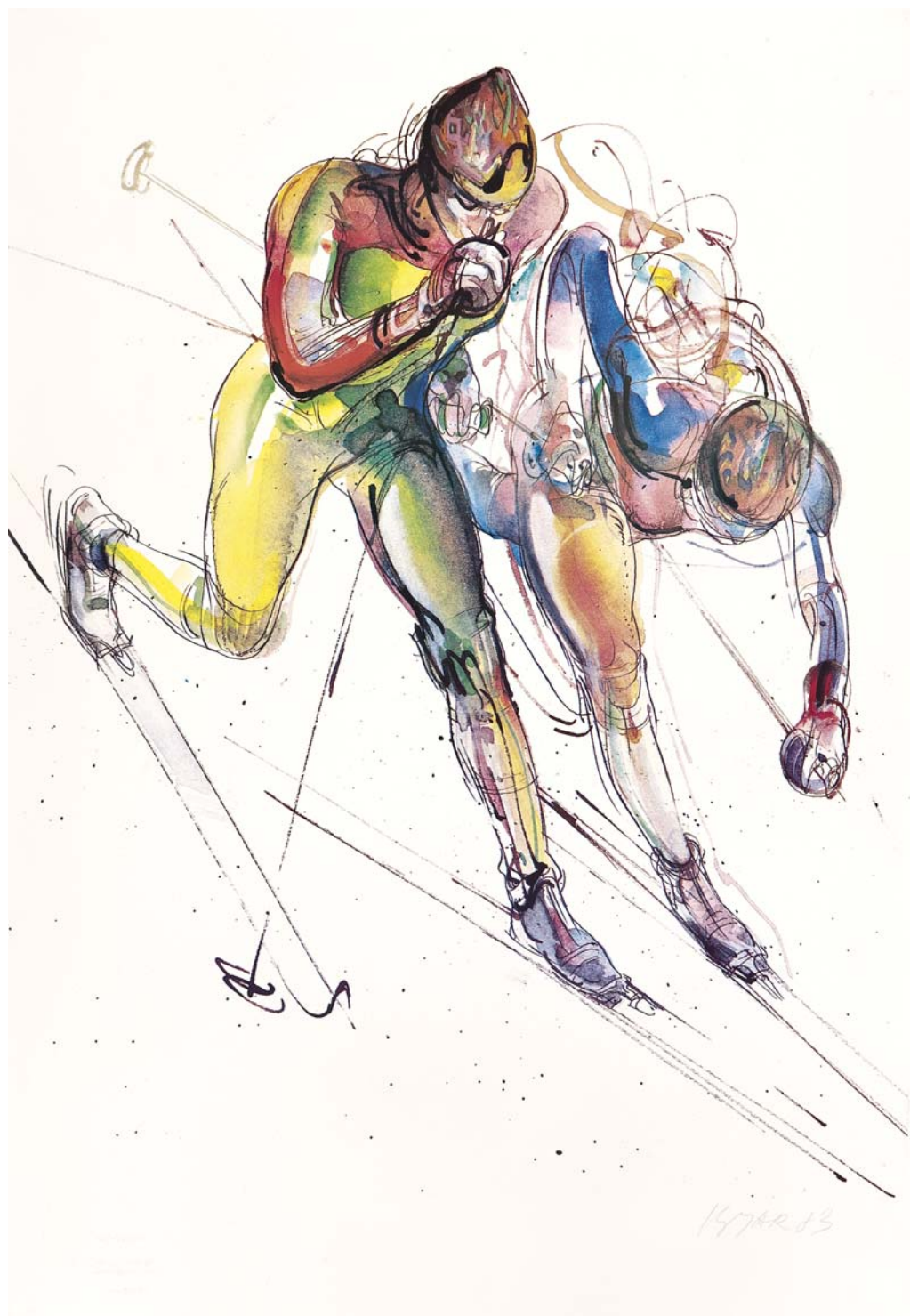

96) Bob

Kolorirani crtež, XIV ZOI
Sarajevo '84, 1983.

97) Spust

Kolorirani crtež, XIV ZOI
Sarajevo '84, 1983.

98) Biatlon

Kolorirani crtež, XIV ZOI
Sarajevo '84, 1983.

99) Umjetničko klizanje

Kolorirani crtež, XIV ZOI
Sarajevo '84, 1983.

MIRSAD KONSTANTINović - VESELI ZNAKOVI IGRE

Mirsad Konstantinović (Sarajevo, 1956 - 2008) je završio studij grafike (1986) i magistrirao (2007) na Akademiji likovnih umjetnosti u Sarajevu. U bosanskohercegovačkoj likovnoj umjetnosti je bio prisutan kao: *autor* - učestvujući na brojnim izložbama, *pedagog* - u radu sa studentima, ali i kao vrstan *ilustrator*. Za ovu priliku sam odabrao njegove ilustracije koje je tokom 1989. i 1990. godine radio za nekoliko udžbenika.

Iako se stilski - po likovnim karakteristikama oblikovanog znaka ove ilustracije mogu, na prvu, povezati sa ilustracijama Dušana Vukotića ostvarenim u crtanom filmu *Surogat* (1963) ipak - ukupnu spoznaju o rukopisu Mirsada Konstantinovića treba pomaknuti ka onim uticajima koji su u razumijevanju slike i njenog sadržaja dolazile od pionira moderne "likovne lingvistike", u prvom redu *Paula Kleea* - *po osjećanju za prostor* i po pristupu u njegovoj organizaciji, a koja podrazumijeva uspostavu jasnog i hijerarhijski promišljenog prostornog poretka, te - *po osjećaju za boju* koja se može vezati za istraživanja *Johanessa Ittena* ili *Huana Miroa*.

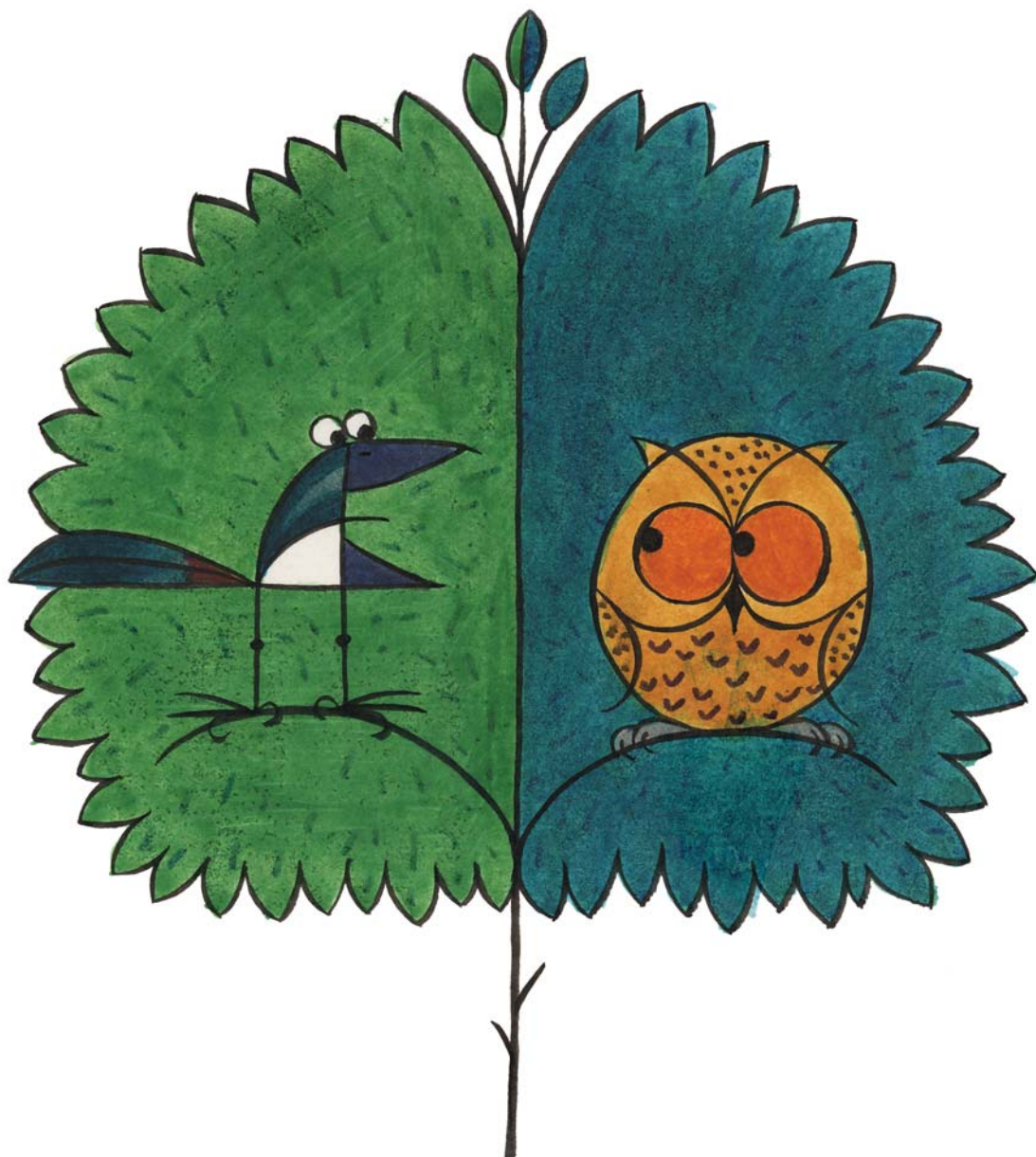
Konstantinović u svome ilustrativnom postupku prvo apstrahira narativne sadržaje pretvarajući ih u igri linija i ploha u jasan vizuelni znak, a potom taj vizuelni znak kao svojevrsni prostorni modul koristi u uspostavi unutarnjeg poretka svoje slike. Tako su njegove slike "organizirane" na tragu organizacije slikovnog polja kakvu možemo naći kod Kleea. Najočitiiji primjeri te vrste prisutni su u radovima kod kojih se pojavljuje ideja modula - lik kruga ili lik kvadrata koji se, kao prostorni moduli po načelu repetitive pravilno ponavljaju u prostoru slike. To su, u našim odabranim primjerima one ilustracije kod kojih se pojavljuju krošnja drveća sa pticom, cvijeta sa pčelom - kao kružni lik, ili motiv grada ili slika škole u kojoj, ili pred kojom se djeca igraju - kao kvadratni lik.

Linije njegovih ilustracija su pravilne, grafički jasne i čiste a kolorit je baziran na upotrebi "čistih" boja (primarne i sekundarne boje) jasne plošne modulacije. I pored toga - pored precizno oblikovanih vizuelnih znakova i osjećaju reda u organizaciji slikovnih sadržaja ukupan psihološki utisak je pozitivan i promoviše igru, radost i veselje.

100) Mirsad Konstantinović
Foto Enis Logo, 2001.

101) Pčelica

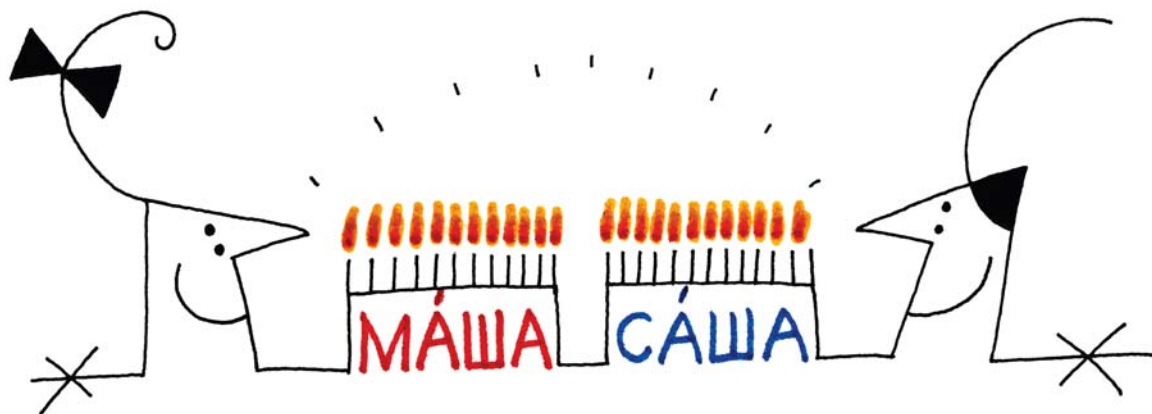
M.Topić, V. Bukarica, M. Marojević,
Mostovi zavičaja 4, 1989.

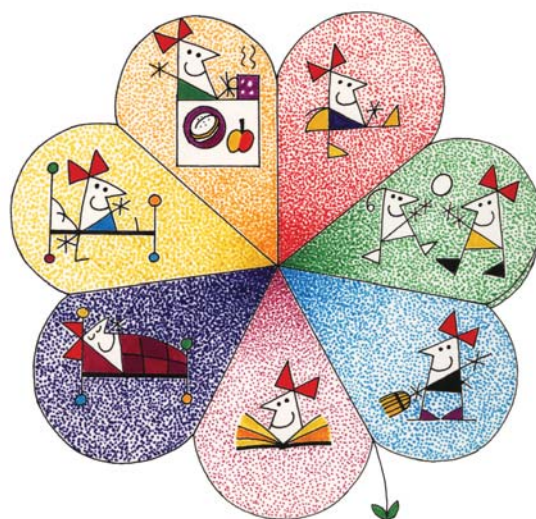
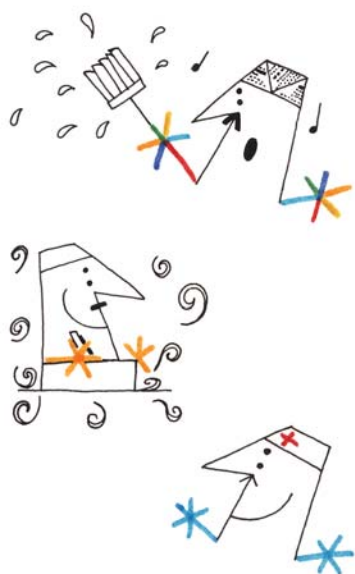
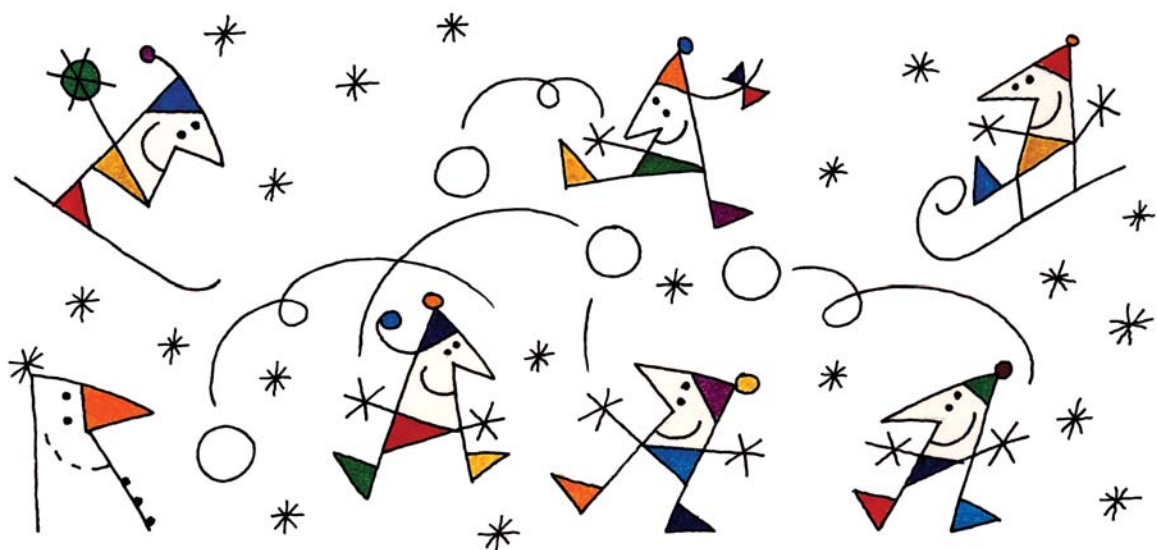
102) Gavran i lisica

M.Topić, V. Bukarica, M. Marojević,
Mostovi zavičaja 4, 1989.

103) Gavran i sova

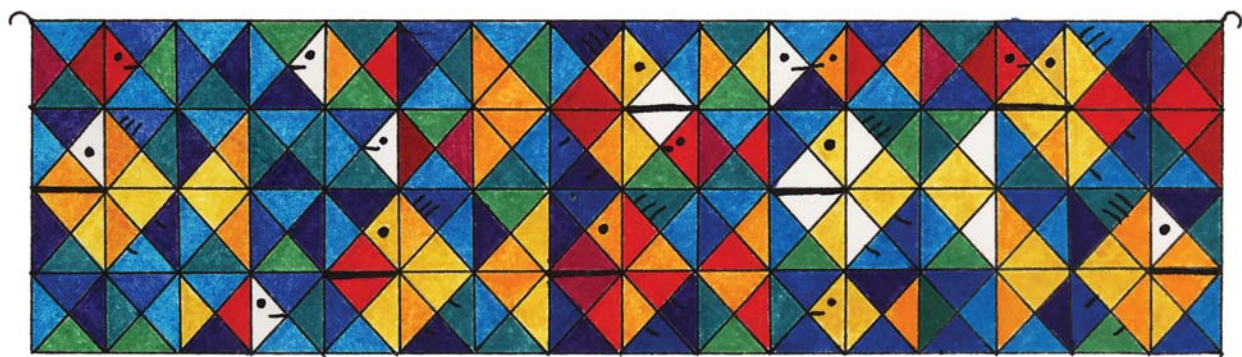
M.Topić, V. Bukarica, M. Marojević,
Mostovi zavičaja 4, 1989.

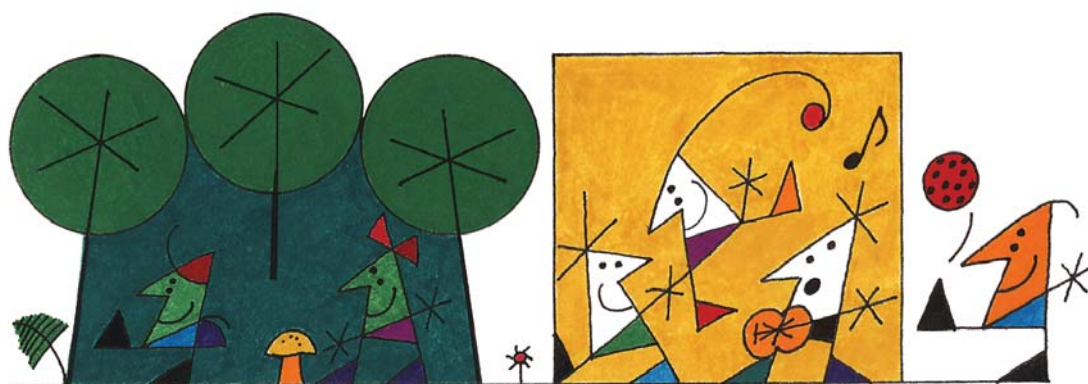
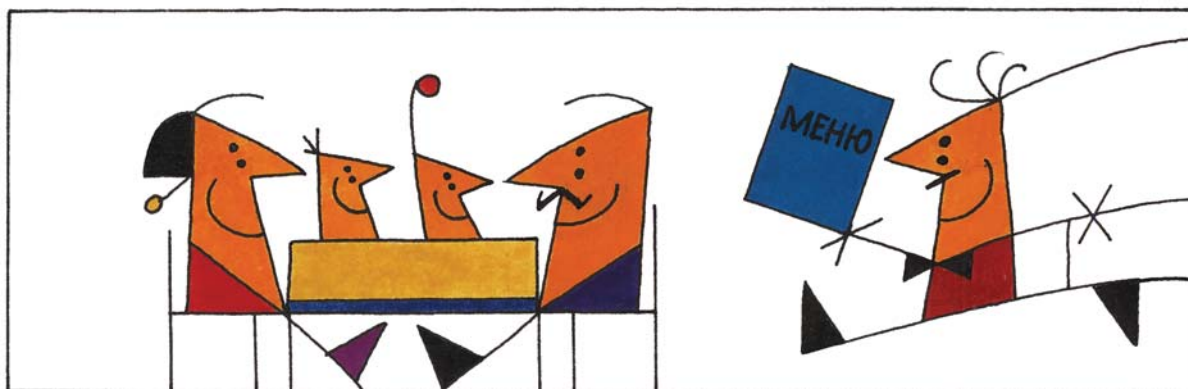

104/108)

M. Katanić-Bakaršić, N. Moranjak-
Bamburać, M. Tanović, Ruski jezik 6,
1990.

109) Na moru

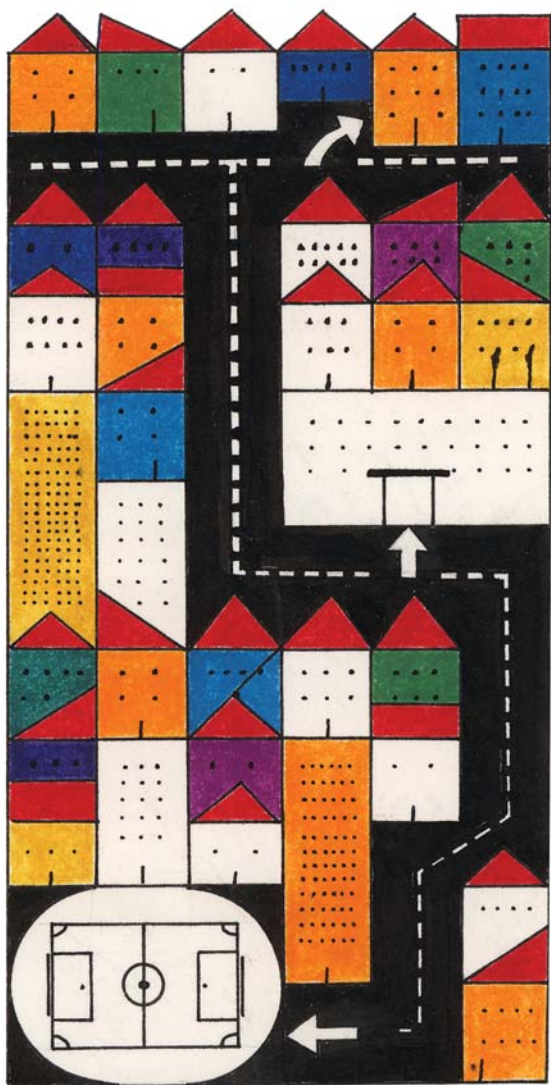
M. Katanić-Bakaršić, N. Moranjak-
Bamburać, M. Tanović, Ruski jezik 5,
1990.

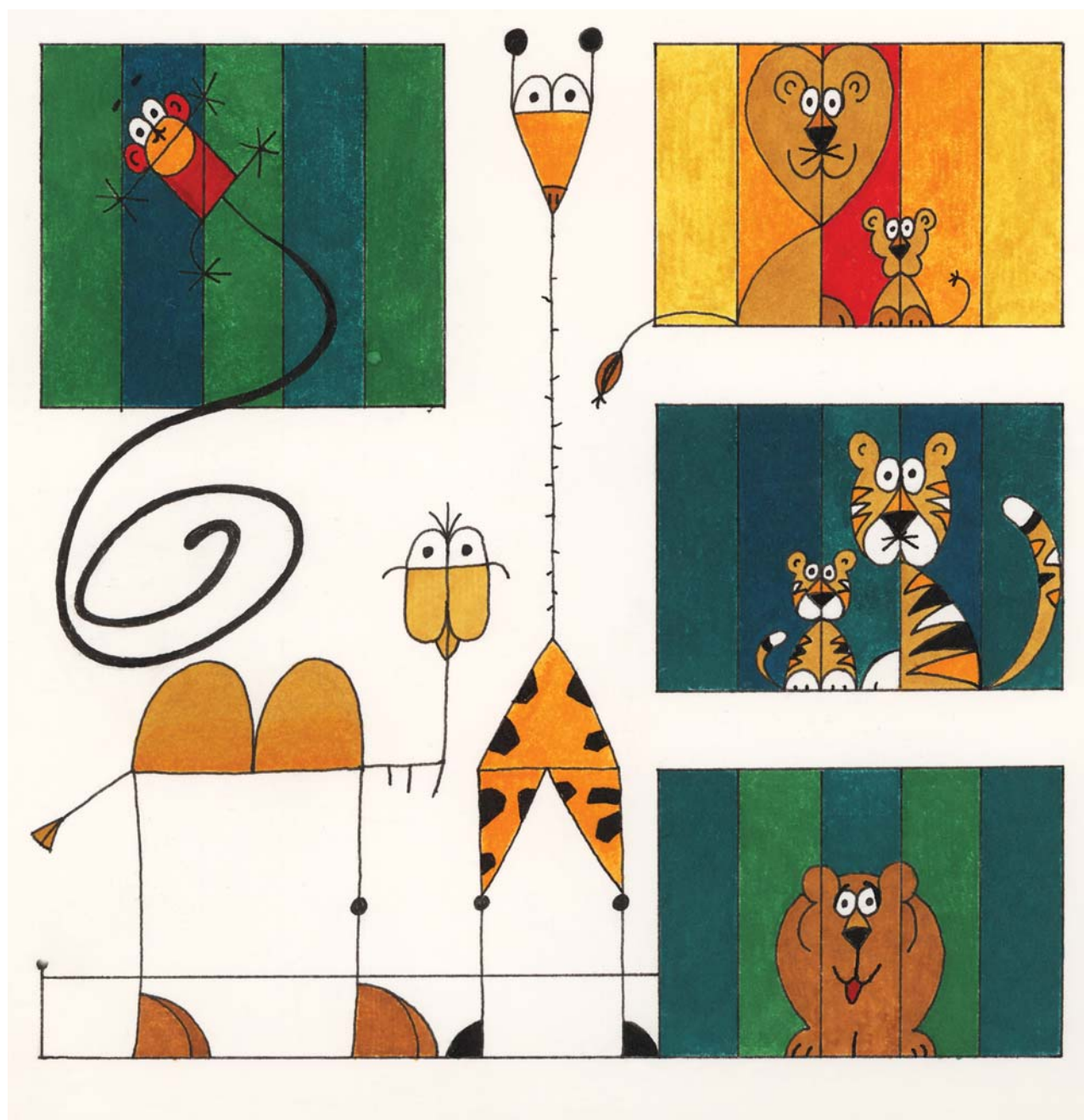
110) Bazen s ribama

M. Katanić-Bakaršić, N. Moranjak-
Bamburać, M. Tanović, Ruski jezik 5,
1990.

111/112) Škola

M. Katanić-Bakaršić, N. Moranjak-
Bamburać, M. Tanović, Ruski jezik 6,
1990.

113) Grad

M. Katanić-Bakaršić, N. Moranjak-Bamburać, M. Tanović, Ruski jezik 5, 1990.

114) Na stazi

M. Katanić-Bakaršić, N. Moranjak-Bamburać, M. Tanović, Ruski jezik 5, 1990.

115) Zološki vrt

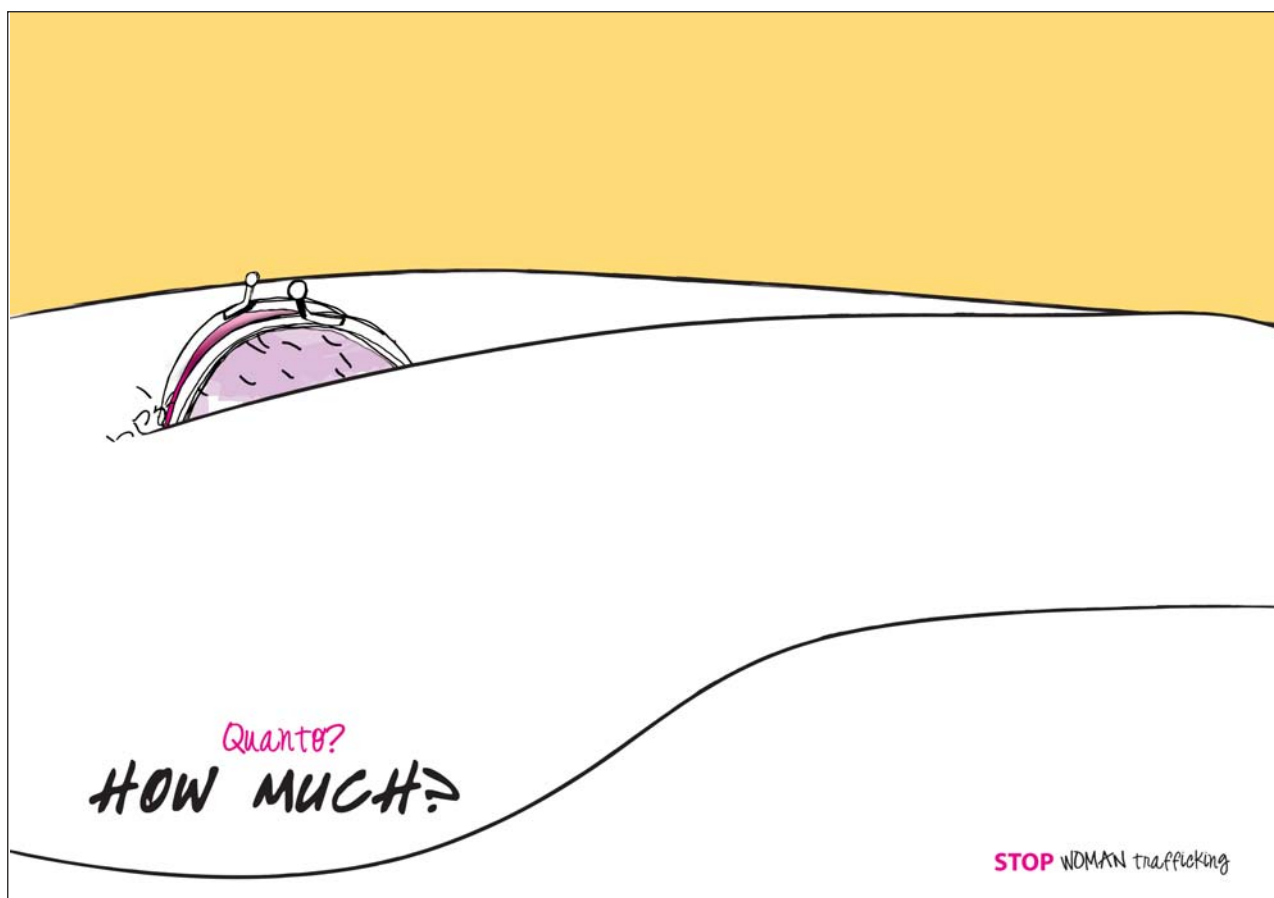
M. Katanić-Bakaršić, N. Moranjak-Bamburać, M. Tanović, Ruski jezik 6, 1990.

ALEKSANDRA NINA KNEŽEVIĆ I NJEN SAVREMENI VIZUALNI JEZIK

Aleksandra Nina Knezevic (Sarajevo 1973). Diplomirala je na Akademiji umjetnosti na Cetinju (Crna Gora), na odsjeku za grafički dizajn. Njen rad je svjež i savremen, i lako komunicira međunarodno prihvatljivim vizualnim jezikom baziranim na tipografiji i vizuelnom znaku. Njene kreacije su prepoznate i nagrađene brojnim nagradama diljem svijeta i objavljene u brojnim magazinima specijaliziranim za dizajn i umjetnost (*Communication Arts, Luerzer's Archive, Print, Typo, Fontmagazine...*). Aleksandra Nina Knezević je 2000-te godine uvrštena među 200 najboljih ilustratora u svijetu (*Luerzer's Archive: 200 Best Illustrators Worldwide 09-10*). Od 2006. do 2010. godine obavljala je dužnost Predsjednice Udruženja likovnih umjetnika primjenjenih umjetnosti i dizajnera Bosne i Hercegovine (ULUPUBiH). Radi kao *freelance* dizajner ali i kao ilustrator i dizajner za Izdavačku kuću Buybook iz Sarajevo. Za projekt *Sarajevo Dingbats* dobila je *Grand Prix* na godišnjoj izložbi Collegium Aristicum, tri profesionalna udruženja u Bosni i Hercegovini (2014). Kvaliteta autorskog rada Nine Knežević da *komunicira jednostavnim i međunarodno razumljivim vizualnim jezikom* proizišla je iz interpretativnog postupka koji je zasnovan na ideji redukcije formalnih sadržaja slike. Narativni elementi u opisivanju željenih sadržaja se postepeno gube, a oni *apstrahirani* - znakovni, pretendiraju da postanu njenim novim sadržajem. Rezultati koje Nina Knežević na tom putu postiže već su vidni u projektima *Sarajevo Dingbats*, kreacijama za izdavačku kuću Buybook iz Sarajeva ili onim nastalim u suradnji sa *Anom Đokić* iz Zagreba. Jednostavnost, neposrednost, vizuelna čitljivost i komunikativnost su odlike koje postaju prepoznatljivi kvaliteti vizuelnog jezika Nine Knežević razumljivog "čitateljima" svih starosnih dobi (djeca i odrasli), onima koji dolaze iz različitih kulturnih konteksta (urbani i ruralni), ili sa različitih strana svijeta.

116) Aleksandra Nina Knežević
Foto Imrana Kapetanović, 2016.

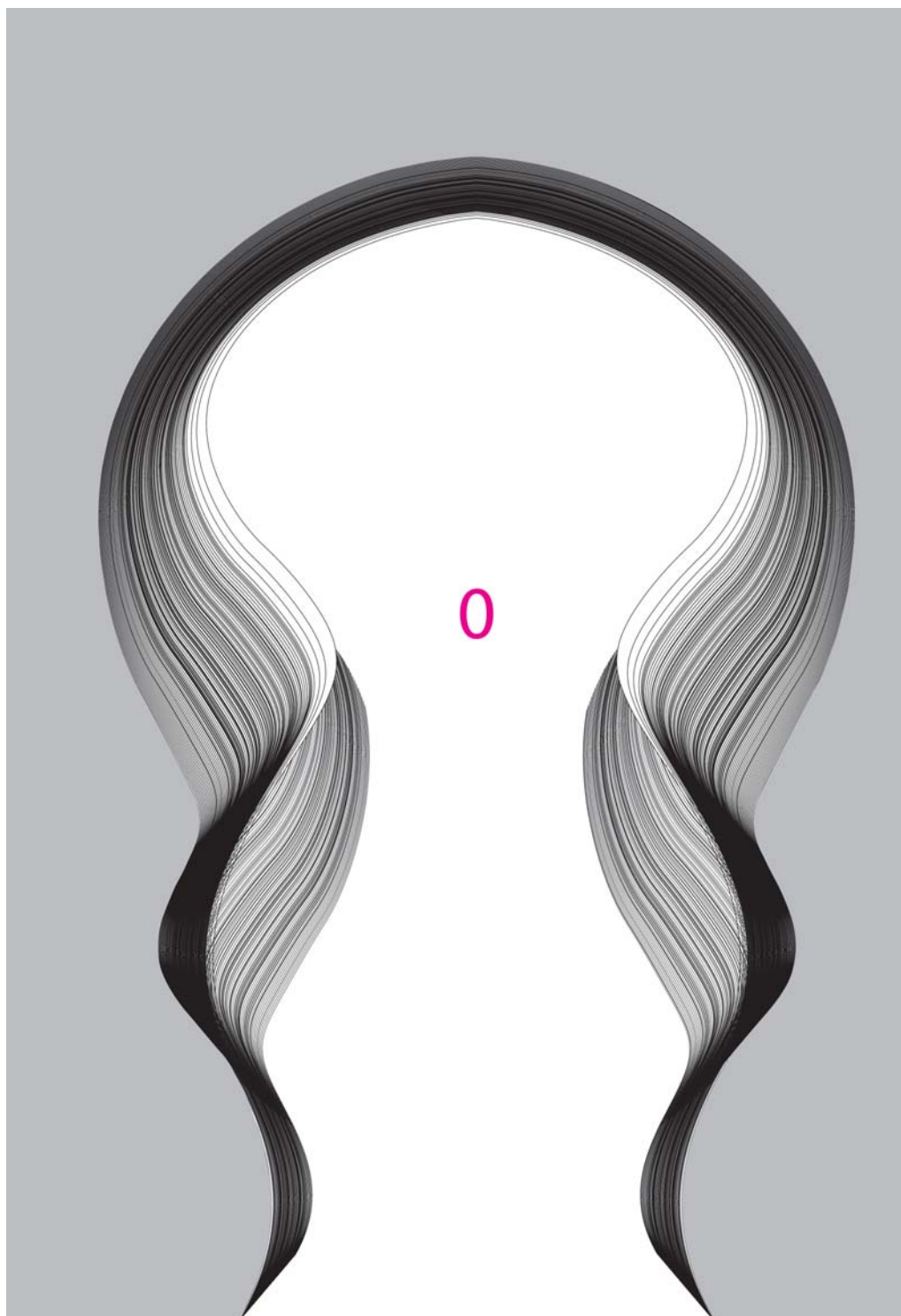
117) How Much? Stop Woman Trafficking

Poster, 15. Colorado International Invitation Poster Exhibition 2007., Počasna nagrada, objavljeno i u: Luba Lukova, Sparking Change: Poster Art & Politics, 2010.

118) Ivo Andrić

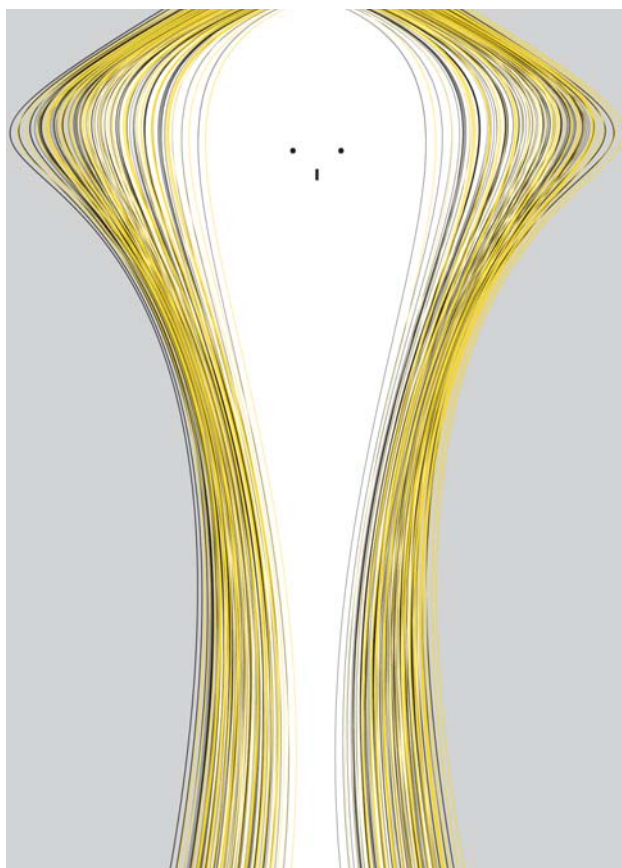
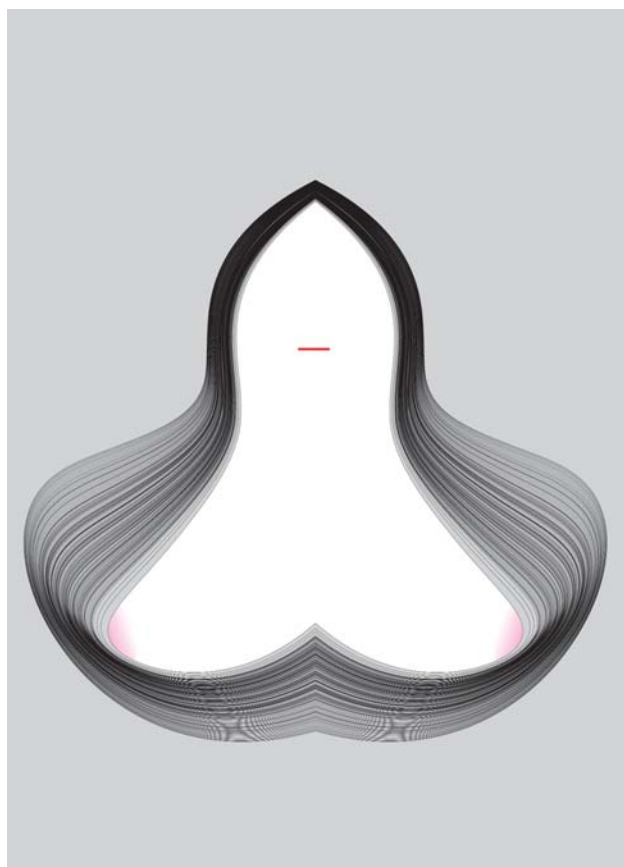
Skice - Ilustracije za ediciju Ivo Andric, izdavač Buybook, Sarajevo, 2014.

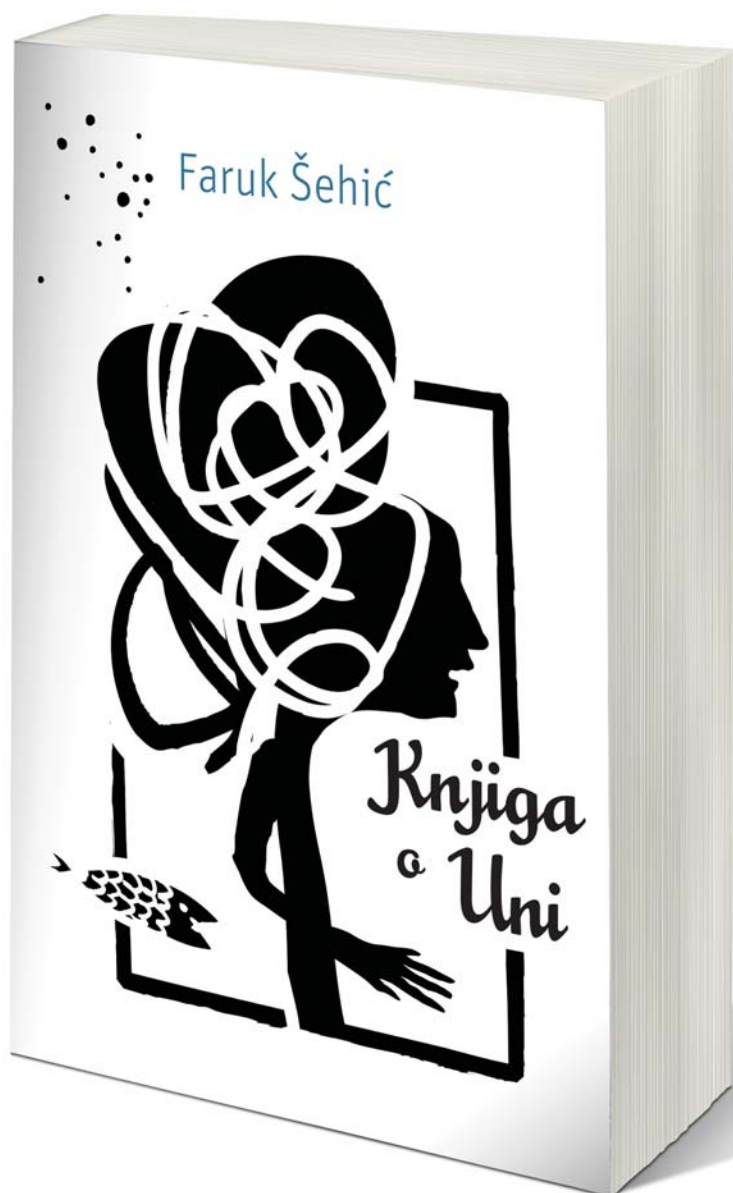
Ivo Andrić
Travnička hronika

119/123) Karakteri

Objavljeno u Dxi Magazine,
Izdanje: Hair, Spain 2007.; Knjiga
Hair'em Scare'em, by Robert
Klanten, Die Gestalten Verlag,
2009.; i Luerzer's Archive 200 Best
Illustrators Worldwide, Austria,
2009-2010.

**124/128) Faruk Šehić,
Knjiga o Uni**

Naslovna strana i ilustracije u knjizi (Porijeklo vrste, Proljeće, Grbavi, Katarza vode, Mornari zelene armije), Izdavač: Levo Krilo, Beograd, Srbija (i Blesok, Skopje, Makedonija), 2013; kao i Buybook Sarajevo, B&H i Istrosbooks, Great Britain (s drugom naslovnicom), 2016.

Bila jednom jedna kuća čuvena u čitavom gradu.
U njoj su živjele tri sestre.

MARTA je pekla najukusnije kolače u okolici.

SOFIJA je znala mnogo zanimljivih priča.

GRACIJA je bila nadaleko poznata
po svojoj ljepoti i ljupkosti.

Svakog poslijepodneva sestre su primale posjetitelje, pa je u njihovom domu uvijek bilo veselo i bučno. Ljudi su voljeli slušati Sofijine uzbudljive priče, sladiti se Martinim kolačima i diviti se Gracijinoj ljepoti.

I tako je to trajalo sve dok se jednog maglovitog zimskog jutra sestre nisu posvadale.

129/136) Ana Đokić, Tri sestre
Ilustracije i dizajn, izdavač: Knjiga
u Centru, Zagreb, Hrvatska, 2014.

OMER HALILHODŽIĆ - DIZAJNER KOJI OBLIKUJE PRESTIŽNE SVJETSKE MARKE AUTOMOBILA

Omer Halilhodžić (Mostar 1963) je bosanskohercegovački dizajner automobila. Diplomirao je produkt dizajn na *Akademiji likovnih umjetnosti* Univerziteta u Sarajevu 1989. Već kao student dobitnik je nagrade *Bernardo Bernardi* Fondacije Nikita Zhukov. Prije njega, dobitnici ove nagrade bili su *Mirko Ilić* (1987) i *Selma Arnautović* (1988). Halilhodžić je trenutno jedan od lidera u kreativnom timu Škoda (2012) gdje oblikuje automobile *Superb* i *Kodiaq*. Prije Škode bio je angažovan kao dizajner - šef eksterijera za *Ferrari* (2011), *Mercedes-Benz* (2008), *Mitsubishi Motors* (1995 - 2008), i *Volkswagen* (1992 - 1995). U Bosni i Hercegovini je radio za *TAS Sarajevo* (1992) i *Hercegovina auto* iz Mostara (1991 - 1992).

Za Mitsubishi Motors je kreirao *Mitsubishi Colt* (2004) modele: *CZ2*, *CZ3*, *CZ3 kabriolet*, kao i *CZT*. Takođe potpisuje *Mitsubishi Concept Sportback*, *Concept X*, iz koga se razvija Mitsubishi Lancer Evolution X i *Concept Pajero*.

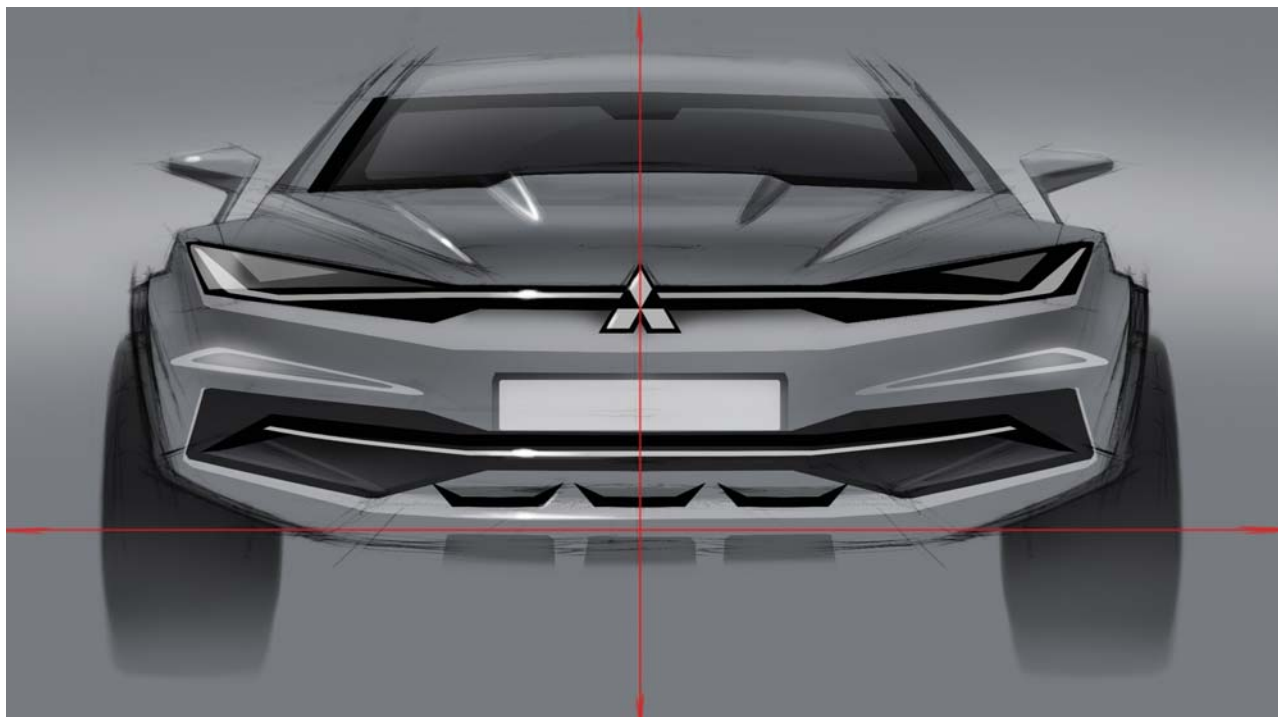
U ovom izboru, nažalost nemamo primjere najboljih kreacija Omera Halilhodžića jer su one postale industrijskom svojinom i dijelom "tajne" koja pripada automobilskim kompanijama. Ali i oni primjeri koji su nam dostupni jasno ukazuju na oblikovna opredjeljenja autora. I Omer, poput svog velikog uzora *Leonarda da Vincija*, pažljivo posmatra svijet prirode, u njemu prepoznaje i iz njega izuzima najvažnije pojave i procese, pažljivo ih analizira i pretače u "karaktere i crte" koji će biti, poput oznaka na putu, jasni pokazatelji njegovih konceptualnih zamisli i kreativnih ishodišta.

U marginalijama koje zatičemo po njegovim blokovima za skiciranje često možemo vidjeti obrise i lica, tijela i pokrete - pokrete životinja ali i grimase ljudi, koje on reduktivnim crtačkim postupkom prevodi u igre i napone linija i linearnih struktura. Linije u kvalitativnom smislu nisu nositelji samo tehničkih informacija, iako - priroda tehnološkog procesa unutar koga se nužno ove ideje "ostvaruju" kao forme - forme automobila karakterističnih crta - zahtijeva vrlo jasan i precizan tip linija (tvrde i pravilne), već su i iznad toga - simbolične i osjetilne (meke), imaju autorski senzibilitet i nose - estetske informacije o formi.

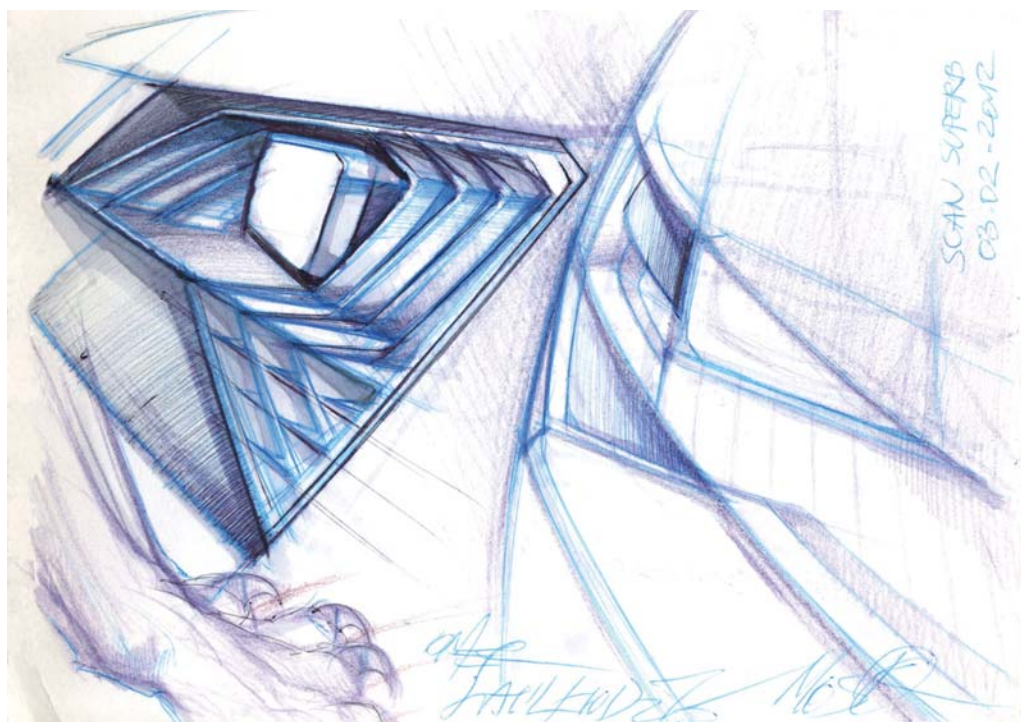
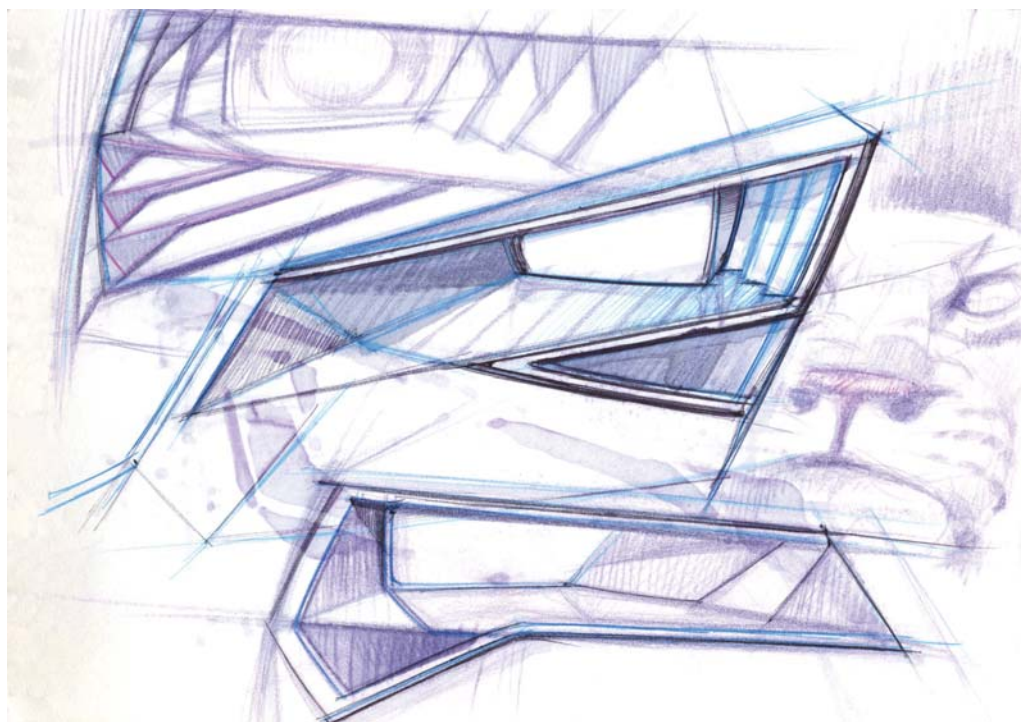

137) Omer Halilhodžić
Škoda Studio, 2016.

138/141) Mitsubishi Pajero
Digitalni crtež, koncept, 2001.

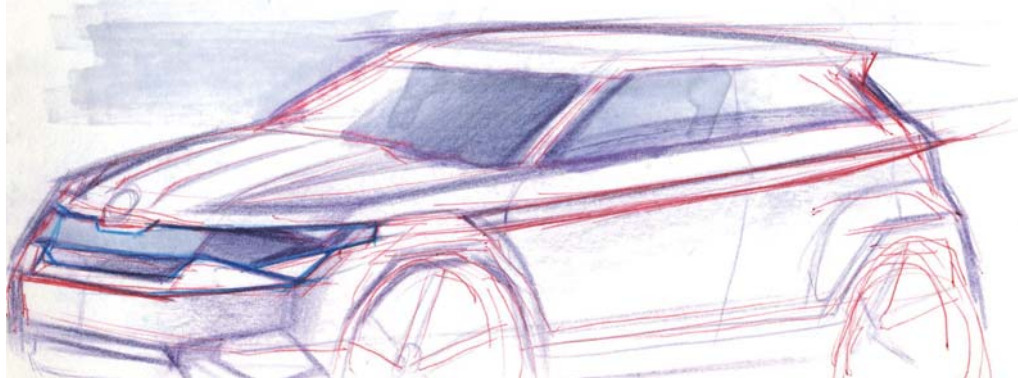
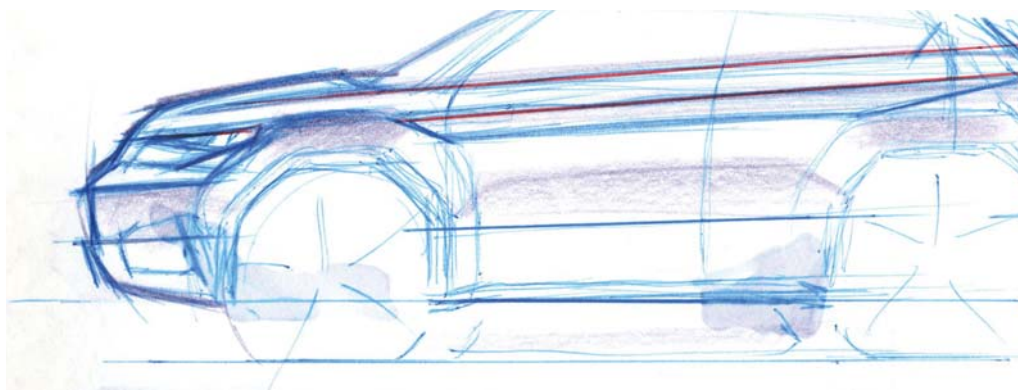
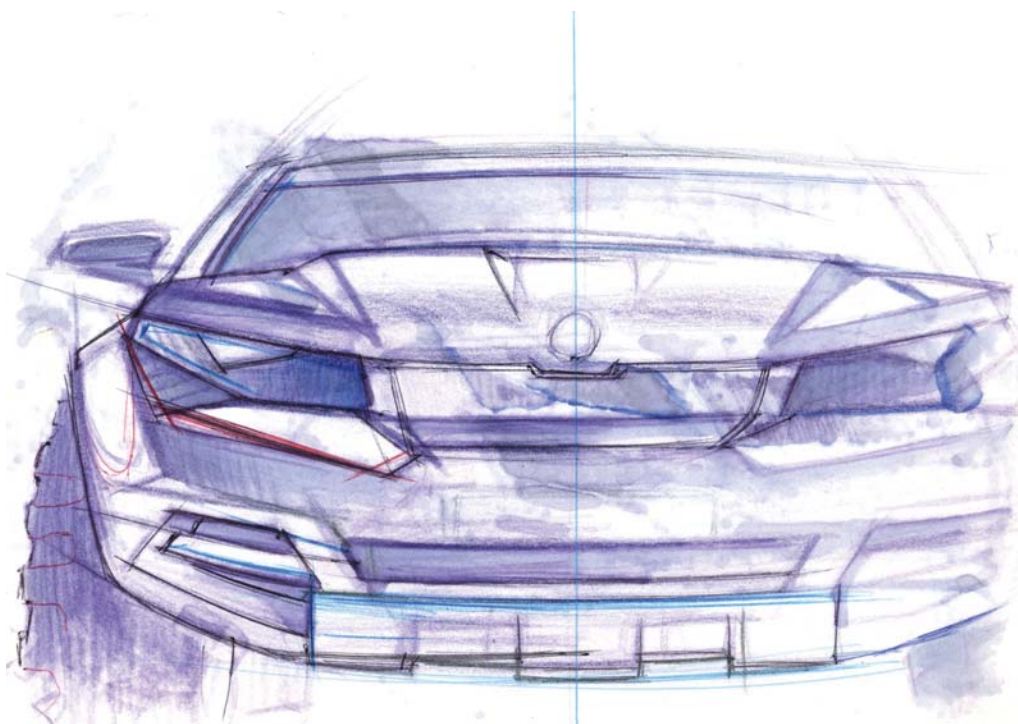

142/143) Škoda Superb
Skica, tinta u boji, 2012.

144/145) Škoda Superb
Digitalni crtež, 2013.

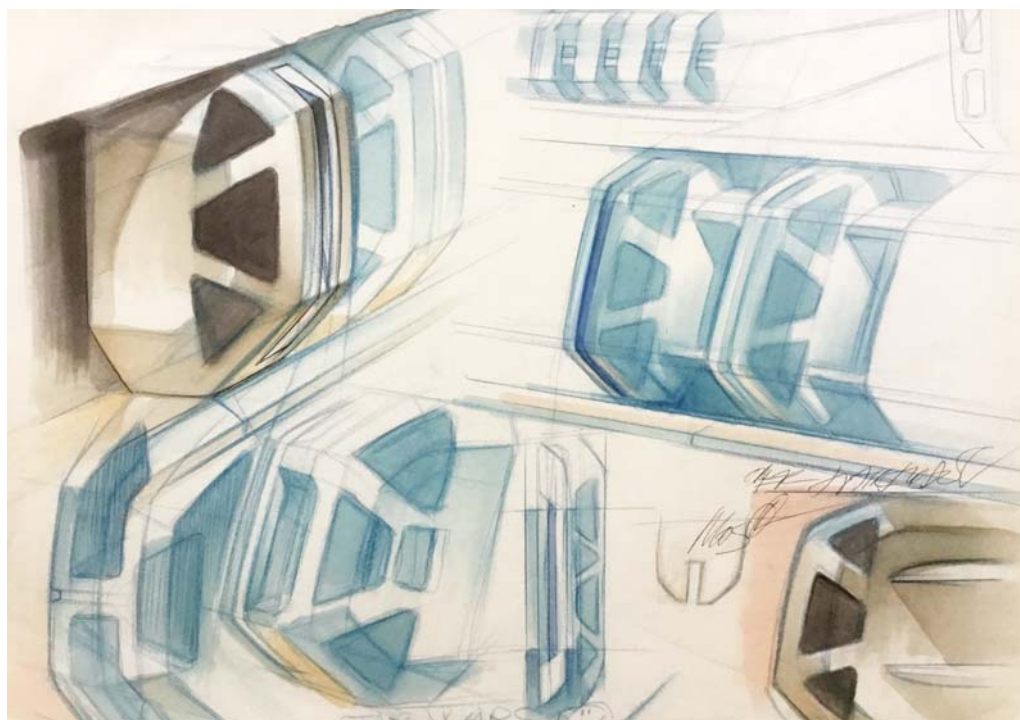

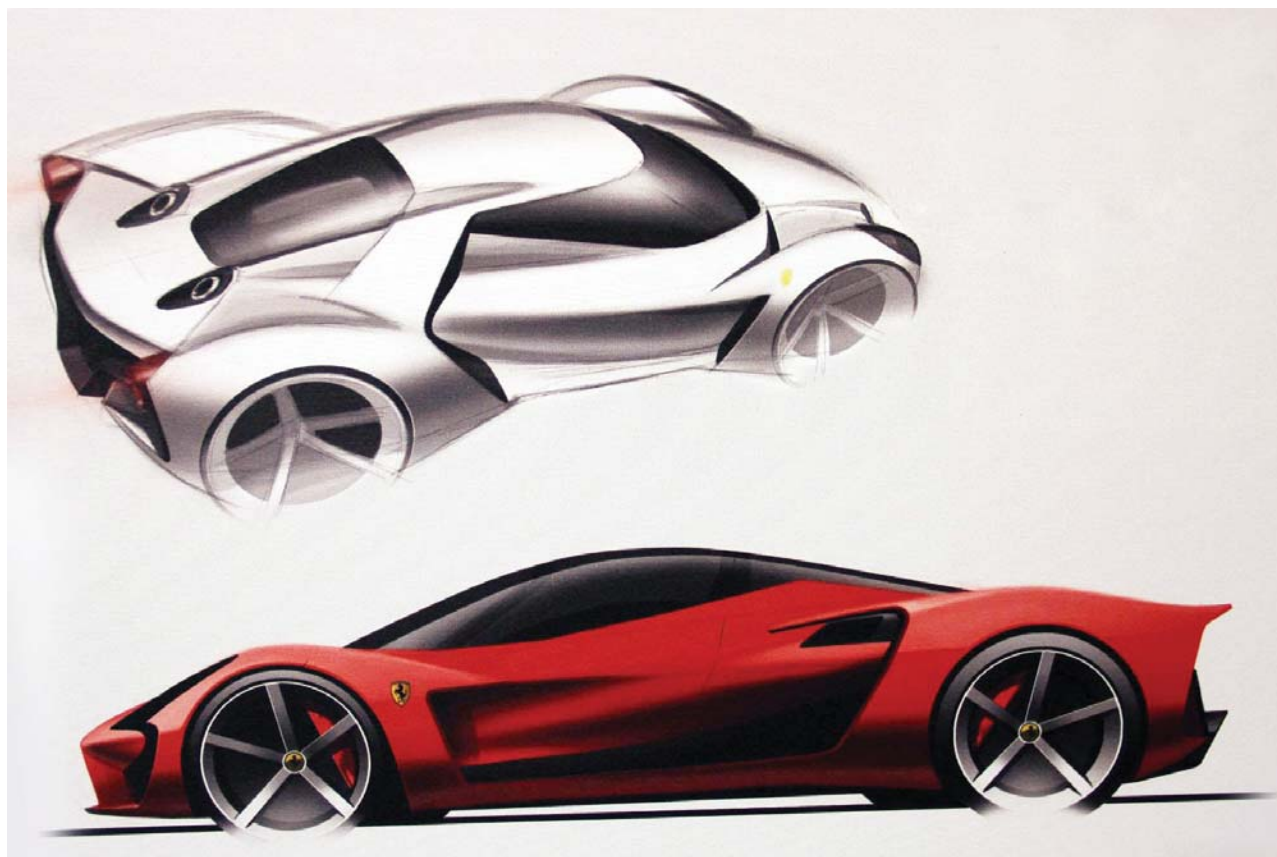

146/147) Škoda Kodiaq
Digitalni crtež, 2014.

148/149) Škoda Kodiaq
Skica, 2013.

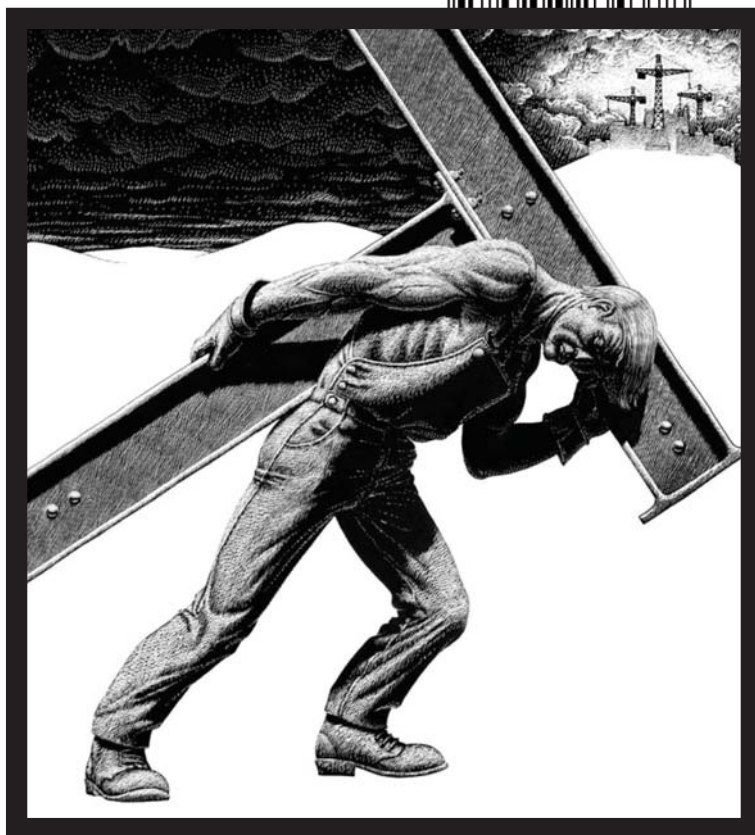

150/151) Škoda Kodiaq
Skica, kolorirani crtež, 2013.

152) Ferrari
Model 6, 2011.

ISBN 9958-23-437-8

9 789958 234378